

5. NOVADPĒTNIECĪBAS KRĀJUMS

Novadpētniecības krājums – bibliotēkas novadpētniecības darba pamats.

Novadpētniecības krājums – dokumentu kopums, kurš ietver informāciju par kādu novadu neatkarīgi no dokumenta izdošanas vietas, laika, valodas, izdevuma tipa (grāmata, fotogrāfija, kartogrāfiskais materiāls, sīkiespieddarbs u. c.), informācijas nesēja (papīrs, elektroniskais dokuments u. c.), tirāžas, autora politiskās pārliecības, valodas u. c. faktoriem.

Dokumenti var būt saistīti ar novadu vai novadniekiem pēc dažādām pazīmēm:

- saturiski;
- dokumenta autora saistība ar novadu (galvenokārt – autors ir novadnieks);
- izdošanas vieta – novads;
- darba sacerēšanas [tapšanas, sarakstīšanas] vieta – novads;
- [daiļdarbā:] darbības vieta – novads;
- [daiļdarbā:] ar novadu saistīti kāda darba literārie tēli un/vai to prototipi.

Latvijā bibliotēku novadpētniecības krājumos galvenokārt ietver materiālus, kas **saturiski** saistīti ar novadu un novadniekiem¹ un **vietējo autoru darbus** (arī tad, ja tiem nav saturiska saistījuma ar novadu, piemēram, novadnieku sarakstītā daiļliteratūra vai nozaru literatūra). Novadpētniecības krājumā var ietvert kā novadnieku publicētos, tā npublicētos darbus².

Novadpētniecības krājumā var ietvert arī materiālus par reģionu vai valsti kopumā un materiālus, kas nodrošina kontekstu dokumentiem par novadu:

- universāla rakstura literatūra;
- vispārēji uzziņu izdevumi;
- bibliogrāfiski izdevumi;
- statistikas krājumi;
- pētījumi par reģionu vai valsti;
- ziņojumi un informatīvi apskati, kas attiecas uz reģionu;
- reģionālā prese;
- ceļveži;
- adrešu grāmatas;
- materiāli par (blakus esošām) teritorijām, kas vēsturiski saistītas ar novadu vai reģionu;
- u. c.

Novadpētniecības krājumā ietver gan tādus materiālus, kas pilnībā veltīti novadam, gan tādus, kuros uz novadu attiecas tikai daļa informācijas.

Novadnieks bibliotēku novadpētniecībā: atlases kritēriji

Nereti novadpētniecības praktiskajā darbā rodas jautājums: vai vākt novadpētniecības materiālus tikai par izciliem, ievērojamiem, slaveniem novadniekiem? Ja tā, tad cik ievērojamiem un izciliem tiem

---

¹ Novadnieki var pārstāvēt dažādas nozares un radošās jomas: literatūru, tēlotājmākslu, fotogrāfiju, ilustrāciju, kino un video, mūziku, arhitektūru un dizainu, medicīnu u. t. t.

² Pieaugot pašizdošanas (pašpublicēšanas, pašdarbības izdevējdarbības, neformālās izdevējdarbības, *self-publishing*) popularitātei, diemžēl, palielinās zemas kvalitātes izdevumu skaits, tādēļ bibliotēkām nereti nākas izvēlēties: komplektēt visus novadnieku npublicētos un pašpublicētos darbus vai izvirzīt tiem kvalitātes kritērijus.

jābūt – novada vai Latvijas mērogā, vai pazīstamiem pasaulē? 2017. gada 5. aprīļa diskusijā par bibliotēku novadpētniecības darbu³ tika diskutēts par šo jautājumu. Viedokļi bija dažādi. Rīgas Centrālās bibliotēkas (RCB) Bibliotēku dienesta galvenā eksperte bibliotēku jomā Inta Sallinene atzina, ka jebkurš novada iedzīvotājs būtu pelnījis, lai bibliotēka vāc un saglabā materiālus par viņu un viņa dzimtu, diemžēl, ņemot vērā bibliotēku ierobežoto kapacitāti, tas nav iespējams. Ja bibliotēkas resursi ir ierobežoti, reizēm nav iespējams aptvert pat pilnīgi visus ievērojamus novadniekus. I. Sallinene šādā gadījumā ieteica materiālus vākt galvenokārt par tiem novadniekiem, kas ir mazāk pazīstami aiz novada robežām un par kuriem informācija citur nav atrodamā vai tās ir ļoti maz, jo šie materiāli ir unikāli. “Par ievērojamām slavenībām, kas pārcēlušās citur – mazāk (jo par tiem informāciju vāks gan valsts nozīmes, gan tagadējās dzīvesvietas bibliotēkas). Par viņiem galvenokārt atspoguļojams laika posms, kas saistās ar novadu (dzimis, dzīvojis, mācījies, strādājis u. tml.)”⁴. Savukārt Jēkabpils pilsētas bibliotēkas vadītāja Renāte Lenša pauda uzskatu, ka cilvēka svarīgumu nevajadzētu noteikt kā ierobežojošu kritēriju, un aicināja vairāk pievērsties *parastajiem* cilvēkiem, kas dzīvojuši novadā, jo “tieši caur šo cilvēku dzīvē atklājas patiesā kultūras vēsture”. Piemēram, 20. gadsimta 20.–30. gados rakstītās dienasgrāmatas un vēstules ir unikālas, nozīmīgas liecības, kuras ir svarīgi saglabāt.

? Vai pastāv vecuma cenzis novadnieku, par kuriem vākt informāciju, atlasei? Bauskas Centrālās bibliotēkas galvenā bibliogrāfe Laimdota Ozoliņa ieteica šaubu gadījumos kā kritēriju izmantot konkrētās personas attieksmi pret novadu un ieguldījumu novada dzīvē un attīstībā. Tādējādi vecums nebūs noteicošais faktors. I. Sallinene diskusijā atzīmēja, ka novadpētniecības darbs lielā mērā salīdzināms ar mākslu, jo izvēles nereti izdarāmas intuitīvi – jāsajūt un jāsaprot.⁵

? Vai vākt informāciju par novadniekiem, kuri ir plaši pazīstami negatīvā nozīmē (piemēram, slaveni noziedznieki kā Ansis Kaupēns)? Viennozīmīgas atbildes, visticamāk, nav. Tas atkarīgs no konkrētās personas atpazīstamības mēroga, ietekmes uz novada un novadnieku dzīvi, bibliotēkas kapacitātes u. c. Jāņem vērā arī tas, ka objektīvas vēsturiskās realitātes atspoguļošanai ir nepieciešama jebkāda informācija, arī negatīvā. Vēsturnieks Mārtiņš Mintauris: “Manipulēt var tikai ar to informāciju, kuru slēpj vai neatklāj līdz galam, tāpēc ir “jāceļ gaismā” arī vēsturiskās pretrunas un tragēdijas. Īlenu maisā nenoslēpsi tik un tā.”⁶

LBNDV 16. punktā minēti šādi novadnieku jeb personu, par kurām vākt novadpētniecības materiālus, atlases kritēriji:

- **dzimis, audzis novadā;**
- **dzīvo (dzīvojis) novadā;**
- **mācījies, strādā (strādājis) novadā;**
- **devis paliekošu ieguldījumu novada attīstībā;**
- **veicinājis novada atpazīstamību Latvijā un pasaulē;**
- **atklājis jaunas, interesantas novada vēstures vai mūsdienu procesu nianšes u. c.**

Latvijas bibliotēkās tiek izmantoti arī tādi novadnieku atlases kritēriji un atlases kritēriju kopas kā:

- persona, kuras iepriekšējās paaudzes saistītas ar novadu;

³ Krasovska, Marlēna. Bibliotēku novadpētniecības diskusija Latvijas Nacionālajā bibliotēkā 2017. gada 5. aprīlī. *Latvijas Bibliotēku portāls* [tiešsaiste]. 2017, 13. jūlijs. [skatīts 2021. g. 21. aprīlī]. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/biblioteku-novadpetniecibas-diskusija-latvijas-nacionalaja-biblioteka-2017-gada-5-aprili-articleitem-41762/>

⁴ Turpat.

⁵ Turpat.

⁶ Mārtiņš Mintauris: vienotas atmiņas par pagātni nav iespējamas. Pierakst. Guntars Laganovskis. *LV portāls* [tiešsaiste]. 15. maijs, 2020. [skatīts 2021. g. 21. aprīlī]. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/316157-martins-mintauris-vienotas-atminas-par-pagatni-nav-iespejamas-2020>

- dzimis un ievērojamu daļu (lielāko daļu) dzīves dzīvojis novadā;
- dzimis, dzīvojis, mācījies, strādājis novadā, Latvijā/pasaulē pazīstams cilvēks, kas veicinājis novada kultūras, izglītības, zinātnes, literatūras, mākslas, amatniecības u. c. jomu attīstību;
- dzimis un/vai dzīvojis novadā, iekļauts enciklopēdijā, biogrāfiskajā vārdnīcā vai tamlīdzīgos izdevumos;
- dzimis un/vai dzīvojis novadā, ir Latvijas/pasaules mēroga panākumi, sasniegumi, atklājumi, izgudrojumi;
- izcili politiskie, valsts un militārie, kultūras un citu nozaru darbinieki, kuri dzimuši novadā;
- pilsētas/novada domes priekšsēdētājs;
- ilggadējs pilsētas (novada) uzņēmuma, organizācijas, iestādes vadītājs;
- dzimis un/vai dzīvojis novadā, ir/bijis Latvijas valsts vadoša amatpersona, prezidents, ministrs, Saeimas deputāts;
- Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris un tagadējo Latvijas valsts oficiālo apbalvojumu (Triju Zvaigžņu ordenis, Viestura ordenis, Atzinības krusts un 1991. gada barikāžu dalībnieka piemiņas zīme) ieguvējs.

☪ Vēlams sastādīt sarakstu – novadnieku rādītāju –, kurā iekļauj visus novadniekus, par kuriem tiks vākta informācija, norādot viņu saistību ar novadu.

☪ Jāvērš uzmanība uz to, ka daudzi novadnieki varētu būt devušies emigrācijā (Otrā pasaules kara beigās u. c. laikposmos), tātad dzīvo ārpus Latvijas. Viņu dzīves dokumentēšanai noderīgi avoti var būt muzeju un arhīvu dokumenti, baznīcu grāmatu ziņas, informācija trimdas latviešu organizāciju tīmekļvietnēs, atmiņas, dienasgrāmatas, fotogrāfijas, vēstules, avižu un grāmatu publicētie materiāli, novadnieku vai viņu radnieku autobiogrāfijas u. c. liecības. Turklāt kļuvusi pieejama ārzemēs izdotā pēckara literatūra latviešu valodā, daudzi padomju okupācijas laikā noklusēti novadnieku darbi.

☪ Novadnieks var būt jebkuras tautības pārstāvis. Piederība atšķirīgai etniskai, reliģiskai vai kultūras kopienai nevar būt šķērslis personas iekļaušanai novadnieku sarakstā.

☪ RCB Bibliotēku dienesta galvenā eksperte bibliotēku jomā I. Sallinene uzskata, ka “par novadniekiem nosacīti var uzskatīt arī ar novadu saistītos literāros tēlus un to prototipus.”⁷

Praksē bieži rodas situācijas, ka viens un tas pats cilvēks ir piederīgs vairākiem novadiem. Šādā gadījumā materiālus par viņu vāc visas attiecīgo novadu bibliotēkas, lielā mērā dublējot darbu. Diemžēl bibliotēku sadarbība novadpētniecībā ir apgrūtināta bez tehnoloģiska risinājuma izstrādes valstiskā līmenī (vienota virtuālā platforma, vienots resursu agregators vai vienota datubāzu sistēma), kas ļautu apvienot visu bibliotēku novadpētniecības materiālus vienuviet vai nodrošinātu iespēju piekļūt novadpētniecības materiāliem no viena pieejas punkta. Šādā gadījumā bibliotēkas nevis tērētu resursus, dublējot cita citas darbu, bet papildinātu viena otru – rezultātā kopīgiem spēkiem tiktu veidoti visaptveroši un bagātīgi novadpētniecības resursi. LBNDV 5. punktā ir ieskicēta bibliotēku novadpētniecības darba nākotne: **“Perspektīvā Latvijas bibliotēku novadpētniecības krājumi skatāmi kā vienots nacionālais novadpētniecības krājums un bibliotēku sadarbība novadpētniecībā attīstāma valstiskā līmenī.”** Kamēr efektīvu tehnoloģisku risinājumu šādai sadarbībai vēl nav, viens no risinājumiem ir vākt materiālus tikai par to novadnieka dzīves (vai darba u. tml.) periodu, kad viņš bijis saistīts (dzīvojis, strādājis) ar novadu. Šajā gadījumā atkal uzsverama sadarbības nozīmīgā loma starp visām ar novadnieka piederību saistītām bibliotēkām. Bibliotēkām, kurām ir pietiekami resursi, protams, nav liegts vākt visus materiālus par novadnieku – arī par laiku, kad viņš nav tieši saistīts ar novadu.

⁷ Sallinene, Inta. Bibliotēku novadpētniecības darba galvenie virzieni un metodika. *No: Rīgas Centrālās bibliotēkas Gadagrāmata 2009*. Rīga : Rīgas Centrālā bibliotēka, 2009. 92. lpp.

Krājuma attīstības politika.

Informācijas materiālu par novadu var būt ļoti daudz, jo īpaši mūsdienu informācijas pārpilnības laikmetā ar viegli pieejamām publicēšanas iespējām ikvienam. Bibliotēku kapacitāte arvien ir ierobežota un to pienākums ir racionāli izlietot pieejamos finanšu resursus. Lai izveidotu kvalitatīvu novadpētniecības krājumu, lietderīgi izmantojot pieejamos resursus, katrai bibliotēkai jāizstrādā novadpētniecības krājuma attīstības politika, kas iekļauta vispārējā bibliotēkas krājuma attīstības politikā. Tā kā novadpētniecība ir prioritārs bibliotēku darba virziens, bibliotēkas vispārējā krājuma attīstības politikā novadpētniecība nosakāma kā viens no prioritārajiem komplektēšanas virzieniem.

LBNDV 15. punkts:

Bibliotēkas krājuma attīstības politikā ietverami novadpētniecības krājuma veidošanas principi. Noteicams novadpētniecības krājuma aptvērums (nozaru, tematiskais, ģeogrāfiskais, hronoloģiskais, dokumentu veidi un formāti, valodas), dziļums, krājumā nekomplektējamie dokumenti, dāvinājumu politika u.c. Nosakāms, kādi būs komplektēšanas avoti (arī digitālajam saturam) un iegādājamo resursu eksemplaritāte. Nosakāmi novadnieku atlases kritēriji (piemēram, dzimis, audzis, dzīvo (dzīvojis), mācījies, strādā (strādājis) novadā, devis paliekošu ieguldījumu novada attīstībā, veicinājis novada atpazīstamību Latvijā un pasaulē, atklājis jaunas, interesantas novada vēstures vai mūsdienu procesu nianšes u. c.). Apsverama ar novadu saistītas daiļliteratūras (novadnieku darbi; darbības vieta – novads, ar novadu saistīti literārie tēli vai to prototipi u. tml.) komplektēšana.

Krājuma veidošanas principi.

LBNDV 16. punktā uzskaitīti novadpētniecības krājuma komplektēšanas vispārīgie principi:

Bibliotēka novadpētniecības darbā primāri apzina jebkura veida publicēto informāciju, tajā skaitā audiovizuālos, digitālos un interneta resursus. Komplektējami ir arī nozīmīgi npublicētie materiāli (atmiņas, vēstules, dienasgrāmatas, studentu pētniecības un promocijas darbi, rokraksti, dokumenti, fotogrāfijas, attēli, kartes, audioieraksti, videoieraksti u. c.). Cita veida resursi, piemēram, lietišķie materiāli komplektējami tikai papildus, ja to pieļauj bibliotēkas kapacitāte (kā finanšu, tā personāla resursi, telpas, piemēroti saglabāšanas apstākļi, drošība u. c.).

Bibliotēku krājumu komplektēšanas pamatprofils ir **publicētie dokumenti**. Arī novadpētniecības darbā ievērojams vispārīgs bibliotēku darbības princips: primāri apzināmi publicētie dokumenti par savu novadu un tie komplektējami, cik iespējams, pilnīgi un visaptveroši.

Bibliotēku novadpētniecības krājuma pamats ir **iespieddarbi** – novadpētniecības literatūra, vietējie laikraksti. Iespējams gan, ka iespieddarbus kā novadpētniecības krājuma pamatu drīz apsteigs arvien pieaugošā elektronisko materiālu plūsma.

Ja novadā ir arī citas institūcijas, kas darbojas novadpētniecībā, piemēram, arhīvs vai muzejs, tad tieši publicētā informācija, jo īpaši iespieddarbi, ir bibliotēkas darba joma, kas nosaka bibliotēkas vietu un lomu kopējā novadpētniecības institūciju un pētnieku sadarbības tīklā.

Bibliotēka var komplektēt arī nozīmīgus npublicētos materiālus. Taču tikai tad, ja bibliotēkas kapacitāte to pieļauj, bibliotēka var pieņemt lēmumu komplektēt arī cita veida resursus, piemēram, lietišķos materiālus. Vienmēr jāpatur prātā, ka atbildība par dokumentālām liecībām ir arhīvu, bet par lietišķajiem dokumentiem jeb trīsdimensionālajiem priekšmetiem – muzeju darba lauks. Tomēr, ja bibliotēka novadā ir vienīgā institūcija, kas nodarbojas ar novadpētniecību vai citu institūciju

(arhīva un muzeja) kapacitāte ir stipri ierobežota, tad komplektēt šos dokumentu veidus varētu būt svarīgi, jo citādi tie tiks neatgriezeniski zaudēti.

Prioritāri komplektējami unikāli materiāli ar vēsturisku, kultūrvēsturisku, zinātnisku vai māksliniecisku vērtību, vai praktisku nozīmi vietējās kopienas dzīvē.

(LBNDV, 16. punkts)

Tā kā bibliotēku resursi un kapacitāte ir ierobežoti, praksē bibliotēkas nevar vākt un glabāt katru “vēstures drusku” – nepieciešama kritiska atlase. No visa pieejamā materiālu klāsta ieteicams izvēlēties vietējai kopienai vērtīgākos un nozīmīgākos, tos, kas ir unikāli un potenciāli noderīgi lokālās vēstures izpētē. Arī dokumentējot kopienas dzīvi mūsdienās, galvenā uzmanība pievēršama nozīmīgu notikumu atspoguļošanai, komplektējami materiāli ar būtisku un nezūdošu vērtību kopienai.

Tomēr materiālu vērtība ne vienmēr ir vienkārši un viegli nosakāma. Bibliotekāri labi orientējas savā profesionālajā laukā – literatūrā un citos informācijas resursos. Taču bieži vien bibliotekāram nebūs tik dziļu un specifisku zināšanu, lai noteiktu materiālu vēsturisko, kultūrvēsturisko, zinātnisko vai māksliniecisko vērtību – šādos gadījumos ieteicams materiālu vērtēšanā konsultēties ar atbilstošiem speciālistiem: Latvijas Nacionālās bibliotēkas, muzeju, arhīvu, arī citu nozaru pārstāvjiem.

Novadpētniecības bibliotekārs izmanto profesionālās medijpratības prasmes, lai kritiski izvērtētu informācijas saturu un kvalitatīvu, objektīvu, ticamu informāciju atšķirtu no nepatiesas, viļņojošas, tendenciozas, kļūdainas. Tomēr bibliotekāra pienākums nav noteikt visu materiālu patiesīgumu un ticamību, tajos pausto viedokļu objektivitāti, vēstures faktu pareizību. Tas ir attiecīgo jomu pētnieku uzdevums un kompetence. Jāņem vērā arī tas, ka bieži vien figurēs pretrunīgas vēstures liecības, par daudziem vēstures jautājumiem nebūs vienota viedokļa, pastāvēs dažādi pagātnes notikumu traktējumi. Šādos gadījumos bibliotekāra pienākums ir savākt visus vēstures avotus, rūpīgi norādot materiālu izcelsmi, kas pētniekiem ļaus izvērtēt to autentiskumu, drošticamību u. c. informācijas avotu zinātnisko kvalitāti raksturojošos parametrus.

Nereti materiālu vērtība atklājas vien pēc ilgāka laika, piemēram, saistībā ar jaunatklātiem faktiem, avotiem, jaunām pētījumu atziņām.

Nozīmīgi ir ne tikai galvenie dokumenti, bet arī to konteksta materiāls.

Vērtība var būt arī pats materiāla senums, neparastums, tas, ka tas piederējis kādam pazīstamam cilvēkam vai spilgti raksturo kādu vēsturisku notikumu u. t. t.

Kā redzams, LBNDV norādīts, ka vērtīga var būt arī dažāda praktiskas ievirzes informācija, piemēram, vietējās receptes, senas zināšanas, prasmes, tradīcijas un paražas, jo tās ir liecības par novada nemateriālo kultūru, etnogrāfiju.

Komplektējot novadpētniecības krājumu, jāvairās no subjektivitātes materiālu vērtēšanā.

(LBNDV, 16.punkts)

Svarīgs aspekts novadpētniecības materiālu komplektēšanā ir **neitralitātes** ievērošana. Bibliotēku likuma 5. panta 2. punktā noteikts, ka bibliotēkas attiecībā uz krājuma veidošanu nedrīkst ierobežot politiski, ideoloģiski vai reliģiski motīvi. Novadpētniecības resursu krājuma veidošana šajā ziņā ir jo īpaši sensitīva. Katram laikmetam ir sava vērtība, sabiedrisko un vēsturisko procesu, notikumu izpratne. Mainoties ideoloģijām, pat oficiālā vēsture tiek pārrakstīta. Tas nozīmē, ka novadpētniecības bibliotekāram jācenšas izvairīties no riska noraidīt materiālus, pamatojoties tikai uz šī brīža vērtībām, šajā brīdī spēkā esošo vēstures procesu un notikumu traktējumu.

Sevišķi grūti objektīvi novērtēt neseno pagātņi, kas bieži tiek politizēti, vēl nav pietiekami analizēti, pētīti un izvērtēti, kā arī izraisa sabiedrībā daudz subjektīvu, personisku pārdzīvojumu. Piemēram, bibliotēkās vēl nesen bija novērojama nevēlēšanās vākt un glabāt materiālus, kas atspoguļo padomju okupācijas režīma laiku. Šī perioda materiāli ir pārpilni ar padomju ideoloģijas nostādņiem un propagandu. Bibliotekārus attur nevēlēšanās glabāt krājumā materiālus, kas sniedz melīgu, kļūdainu, tendenciozu vēstures interpretāciju. Negatīvi noskaņota ir arī liela daļa sabiedrības – bibliotekāri, kas mēģinājuši pieskarties šim laikam, piemēram, organizējot vietējā ražošanas uzņēmuma bijušo darbinieku atmiņu stāstu pasākumu, saņēmuši pārmetumus par “komunisma popularizēšanu”. Lielākajai daļai sabiedrības, kas pārdzīvojusi šo laiku, tas saistās ar smagiem zaudējumiem, salauztiem likteņiem, represijām, vērtību sistēmas devalvāciju, atpalikušo ekonomiku, ekoloģisko krīzi u. t. t. Gluži dabiski šķiet pieņemt, ka viss, kas liecina par totalitārā režīma laiku, ir nevērtīgs un ignorējams, pat cenzējams. Tomēr ne no valsts, ne novada vēstures, ne cilvēka dzīves nav iespējams izdzēst vairāk nekā 50 gadu ilgušu periodu, kas turklāt ir atstājis neizdzēšamas sekas. Tajā pašā laikā arvien lielāka daļa sabiedrības paši šo Latvijas vēstures periodu nav piedzīvojuši un nezina, kāds šis laiks bija. Laikabiedru atmiņas par šo laiku gaist un aiziet mūžībā kopā ar viņiem. Dokumentālu liecību trūkums par šo laiku var kļūt par būtisku un neatgriezenisku vēsturiskās atmiņas zaudējumu.

Komplektējami arī materiāli par mūsdienām un neseno pagātņi, lai fiksētu un saglabātu vietējās sociālās, ekonomiskās un kultūras aktivitātes un sasniegumus.

(LBNDV, 16.punkts)

Bieži bibliotēku darba praksē novadpētniecības jēdziens tiek sašaurināts, saprotot ar to tikai vietējās vēstures pētniecību. Taču svarīgi ir dokumentēt arī mūsdienas un neseno pagātņi – vākt autentiskas konkrētā laika vēstures liecības un, iespēju robežās, fiksēt arī šodienas notikumus. Drīz tā jau būs vēsture un saglabātās liecības nodrošinās kopienas dzīves atspoguļojumu nākotnei, ļaus veidot pēc iespējas objektīvāku pagātnes rekonstrukciju. Īpaši svarīgi vākt materiālus par nesenas pagātnes *baltajiem plankumiem* – notikumiem, par kuriem trūkst dokumentālu liecību, vai arī esošie dokumenti atspoguļo vienpusīgu viedokli, šauru laikmeta/parādības redzējumu (piemēram, Barikāžu laiks, Aizsargu organizācija, Latvijas nacionālie partizāni (mežabrāļi)).

Daudzas ārvalstu un arī dažas Latvijas bibliotēkas ir uzņēmušās vietējās kopienas, novada vai pagasta hronista misiju, fiksējot, aprakstot un saglabājot notikums tā dzīvē.

Tā kā bibliotēkām nav iespējams piedalīties pilnīgi visās novada nozīmīgākajās norisēs, nedz arī arvien atrasties “īstajā laikā, īstajā vietā”, tad ļoti svarīgi ir vietējā satura radīšanā – nozīmīgāko vietējo aktivitāšu un notikumu dokumentēšanā (pasākumu un aktivitāšu fotografēšana un filmēšana, dažādu vietējās nozīmes kultūras un dabas objektu, mājvietu, dokumentēšana un izpēte, vietējo notikumu apskatu un hronikas tekstu sagatavošana, audio un video interviju ierakstīšana u. c.) – iesaistīt vietējo sabiedrību. Bibliotēkas galvenais uzdevums ir noraidīt vēsti, ka bibliotēka ir vieta, kur tiek apkopota un glabāta šīs kopienas hronika.

Novadpētniecības darbā jāaptver un jāatspoguļo novads visā kultūru daudzveidībā.

(LBNDV, 16.punkts)

Mūsdienu globalizācijas laikmetā daudzu kopienu svarīga iezīme ir kultūru diversitāte, tādēļ svarīgi atzīmēt, ka bibliotēkas novadpētniecības krājumam jāatspoguļo visas kopienā pārstāvētās kultūras grupas un viņu ieguldījums kopienas dzīvē gan vēsturiski, gan mūsdienās (etniskās minoritātes, jaunienācēji, imigranti u. c.). Tādējādi šo grupu pārstāvjos veidojas piederības sajūta kopienai, savukārt vietējā sabiedrība tiek iepazīstināta ar citu kultūru pārstāvjiem. Šādi materiāli būs noderīgi arī pētniekiem, kuri pētīs vēsturiskās un kultūras izmaiņas konkrētajā novadā.⁸

⁸ Jamieson, Ian. Local studies. *No: British librarianship and information work 1991-2000* / edited by J.H. Bowman. Aldershot : Ashgate, ©2006. Pieejams: EBSCO Publishing : eBook Collection (EBSCOhost).

Latvijas bibliotēku praksē šis aspekts novadpētniecības darbā netiek īpaši uzsvērts, taču praksē ikviena bibliotēka cenšas vākt materiālus par visām norisēm savā novadā, tai skaitā ietverot apkaimē dzīvojošo etnisko kopienu vēsturi un kultūru, piemēram, krievu, poļu, baltkrievu, ukraiņu, ebreju, romu, arī vācbaltiešu u. c. Tas pats attiecas arī uz reliģisko kopienu dzīvi un darbību novadā.

Krājuma aptvērums.

Bibliotēkas novadpētniecības krājuma aptvērums ir atkarīgs gan no bibliotēkas tipa, misijas, mērķiem un uzdevumiem, gan vietējās kopienas specifikas (jācenšas aptvert visus nozīmīgākos vietējās kopienas dzīves aspektus), bibliotēkas lietotāju sastāva, to vajadzībām un interesēm, kā arī no tā, vai novadā ir vēl citi novadpētniecības darba veicēji (muzejs, arhīvs, skola, individuāli novadpētnieki u. c. – tādā gadījumā krājuma veidošana ir savstarpēji jākoordinē). Jāņem vērā arī bibliotēkas kapacitāte, tajā skaitā budžets un cilvēkresursi. Jāizvērtē, kāda ir telpu (krātuve, lasītava) kapacitāte krājuma izvietojšanai, ilgstošai glabāšanai un paplašināšanai, optimālai dažādu materiālu veidu un formātu saglabāšanai (piemēram, kontrolēta, standartiem atbilstoša vide tiem materiāliem, kam tas nepieciešams), kādi ir drošības apstākļi, vai ir iespēja nodrošināt ierobežotu piekļuvi sensitīviem materiāliem u. tml.

Novadpētniecības krājuma aptvērums:

- **ģeogrāfiskais;**

Dokumenti, kas pilnīgi vai daļēji attiecas uz bibliotēkas novadu, komplektējami pēc maksimāla pilnīguma principa (paturot prātā kvalitātes kritēriju un atsijājot nenozīmīgus vai īslaicīgas nozīmes materiālus). Par visu reģionu, kurā novads ietilpst, komplektējami tikai nozīmīgākie materiāli (galvenokārt bibliogrāfiskie izdevumi, statistikas krājumi, universāla rakstura literatūra).

- **reģionālais;**

Tikai Latvijā izdotie vai arī citvalstu materiāli.

- **hronoloģiskais (izdevuma izdošanas gads, saturā apskatītais vēstures periods);**

Novadpētniecības krājumā ietverami gan mūsdienu, gan retrospektīvie materiāli, tādēļ veicama gan kārtējā, gan retrospektīvā komplektēšana. Bibliotēkas kapacitāte nosaka, cik tālu pagātnē iespējams atkāpties.

☞ Vērtīgi retrospektīvie materiāli rodami trimdas izdevumos.

- **nozaru un tematiskais;**

Kā jau minēts, novadpētniecības darbā jāaptver visu iespējamo vietējās dzīves aspektu izzināšana visās kultūras un zinātņu nozarēs: novada vēsture, ģeogrāfija, vide un ainava, ģeoloģija, daba, sociālā, politiskā, kultūras un ekonomiskā dzīve, izglītība, māksla, mūzika, arhitektūra, etnogrāfija, kultūras pieminekļi, ievērojami novadnieki, iedzīvotāju sadzīve, paražas, folklorā u. t. t.

Tematu izvēli nosaka gan konkrētās vietas un kopienas lokālā specifika, gan iedzīvotāju vajadzības un intereses, gan arī bibliotēkas kapacitāte (ne vienmēr iespējams aptvert visus novadam aktuālos tematus). Piemēram, izlemjams, vai tiks komplektēti materiāli par vietējās mūzikas attīstību?

Nosakāms, vai tiks komplektēta ar novadu saistīta daiļliteratūra. Ja tiks komplektēta, vai tikai publicētie vai arī npublicētie darbi, vai tiks izvērtēta darbu satura kvalitāte.

Daiļliteratūru novadpētniecības krājumā ietver, ja:

- daiļdarba autors ir novadnieks;
- darbība daiļdarbā noris novadā;
- ar novadu saistīti darba literārie tēli un/vai to prototipi;
- daiļdarba saturā attēlots novads;
- ir kāda cita saturiska saistība ar novadu (piemēram, darba sacerēšanas vieta ir novads).

Ja novadā atrodas vairākas bibliotēkas, tās var savstarpēji sadalīt nozaru un tematisko aptvērumu.

- **valodu;**

Nosakot komplektējamās valodas, ņemamas vērā etniskās populācijas novadā.

Turklāt, LBNDV 24. punktā atzīmēts:

Iespēju robežās, īpaši attālinātajiem lietotājiem, piedāvājama informācija arī svešvalodās, tādējādi iekļaujoties Eiropas un pasaules kultūrvīdē.

- **mērķauditorijas vecuma grupas** (vai novadpētniecības krājumā tiks iekļauti arī bērniem un jauniešiem paredzēti materiāli).
- **dokumentu tipi, veidi un formāti.**

Dokumentu tipi un veidi novadpētniecības krājumā.

Grāmatas (toskait brošūras).

Tā kā bibliotēku krājumu, tajā skaitā novadpētniecības, komplektēšanas pamatprofils ir publicētie dokumenti, galvenokārt – iespieddarbi, tad bibliotēkas novadpētniecības krājuma pamats ir novadpētniecības literatūra – iespieddarbi, kas saturiski saistīti ar novadu un novadniekiem, arī novadnieku darbi. Tie komplektējami cik vien iespējams pilnīgi un visaptveroši.

Periodiskie izdevumi (žurnāli, laikraksti, biļeteni).

Vietējie periodiskie izdevumi (piemēram, pašvaldības, pilsētas vai novada domes informatīvais izdevums), novada un reģionālā prese, dažādu vietējo resoru, biedrību u. c. izdotās avīzes vai biļeteni u. c. novadpētnieciska satura periodiskie izdevumi ir nozīmīgi publicētās informācijas avoti bibliotēku novadpētniecības krājumā.

Bibliotēkās jābūt informācijai par vietējās preses vēsturi: iznākušie periodiskie izdevumi, to izdevēji, periodiskums, tirāža, redaktori, nozīmīgākās publikācijas.⁹

Attēli. Zīmējumi. Plakāti. Atklātnes.

---

⁹ Novadpētniecības darbs bibliotēkās : metod. norād. Latvijas Valsts bibliotēka. Zin. metod. un bibliogr. nod. ; [sast. I. Sallinene]. Rīga : Latvijas Valsts bibliotēka, 1990.

☞ Visiem ilustratīvajiem materiāliem jāveido detalizēts bibliogrāfiskais apraksts vai metadati, norādot oriģināla izmēru, rašanās vietu un laiku, autoru un/vai piegādātāju, materiāla iegūšanas datumu, attēloto vietu un personas, vai ir pavairošanas ierobežojumi.

☐ **Fotogrāfijas. Pastkartes. Foto albumi. Fotoarhīvi. Fotonegatīvi. Diapozitīvi.**

Gan fiziska, gan elektroniska (digitāla) formāta fotomateriāli. Fiziskās fotogrāfijas ieteicams digitalizēt, lai izvairītos no zudumiem.

☞ Lai fotogrāfijām būtu dokumentāla vērtība, svarīgi tās detalizēti aprakstīt, bibliogrāfiskajā aprakstā vai metadatos pievienojot ziņas par fotogrāfijā redzamo – personām (vārds, uzvārds, amats), objektiem, fotografēšanas vietu un laiku (vismaz aptuveni), fotogrāfu, fotogrāfijas iegūšanas datumu un piegādātāju, pavairošanas ierobežojumiem (ja tādi ir).

☞ Jāņem vērā, ka arī muzeji un arhīvi komplektē fotogrāfijas, tādēļ nepieciešama savstarpēja koordinācija fotogrāfiju komplektēšanā.

☐ **Audiovizuālie resursi:**

Audiovizuālo dokumentu oriģinālu glabāšanai ieteicams izveidot audiovizuālo materiālu arhīvu. Lietotājiem ieteicams izsniegt tikai audiovizuālo dokumentu kopijas.

Arī audiovizuālajiem materiāliem jāveido detalizēts bibliogrāfiskais apraksts vai metadati.

A. Filmas. Videoieraksti.

Novadpētniecības krājumu var papildināt video un filmas, tajā skaitā arī novadnieku uzņemti. Bibliotēkas var iegādāties filmu (piemēram, dokumentālās filmas saistībā ar novadu un novadniekiem, filmas un videomateriālus, kuros galvenās lomas tēlotājs vai citi aktieri, režisors vai scenārija autors ir novadnieki) un citu vēsturisku videoliecību kopijas no Latvijas Valsts Kinofotofonodokumentu arhīva, Latvijas Televīzijas arhīva vai reģionālo TV arhīviem.

B. Skaņu jeb audioieraksti.

Analogie audioieraksti (magnetofona lentēs, skaņuplatēs, audiokasetēs, diktofona kasetēs) un digitālie (audiokompaktdiski, digitālie audioieraksti).

Visbiežāk tie ir mutvārdu vēstures ieraksti (novadnieku atmiņas un dzīvesstāsti, intervijas ar novadniekiem), bibliotēkas organizēto novadnieku autorvakaru un citu novadpētniecības pasākumu ieraksti, vietējās mūzikas ierakstu kolekcija: vietējās tautas mūzikas ieraksti, novadnieku mūzikas ieraksti (novadnieku komponētā vai izpildītā mūzika, dziesmu tekstu autori – novadnieki). Tie var būt arī vietējās folkloras ieraksti un valodas (lingvistiskie) materiāli: tautas dziesmas, pasakas, dialekti un izloksnes, atmiņas, kas nereti iegūti novada izpētes ekspedīcijās. Bibliotēkas var komplektēt arī novadpētniecisku radoraidījumu programmu ierakstu kopijas.

☐ **Nošu izdevumi. Notis.**

Novadnieku – komponistu nošu krājumi. Novadā pierakstītu dziesmu un vietējās folkloras nošu krājumi. Latviešu folkloras krātuves nošu arhīva un citu institūciju nošu arhīvu materiālu kopijas.

☐ **Kartogrāfiskie izdevumi (kartes, plāni).**

Senās un mūsdienu novada teritoriju kartes un plāni gan digitālā formātā, gan reprogrāfiskas kopijas, mikrofišas.

☞ Vecās kartes bieži ir ļoti trauslas, tādēļ tās nepieciešams digitalizēt – gan tādēļ, lai tās varētu izsniegt nesabojājot, gan tādēļ, ka digitālā formātā karti ir vieglāk lietot (piemēram, iespējams pietuvināt detaļas).

☞ **Mākslas darbi (piemēram, gleznas, portreti), to reprodukcijas vai fotokopijas.**

Mākslas darbus komplektē, ja tie ir novadnieku darbi vai ja tajos attēlotas novada vietas, kultūra, notikumi un ar novadu saistīti cilvēki.

Nereti bibliotēkās ar novadu saistītie mākslas darbi tiek eksponēti tikai uz laiku.

☞ **Sīkiespieddarbi.**

Lai arī sīkiespieddarbi ir neliela apjoma materiāli, tie atspoguļo novada sabiedrisko, ekonomisko, politisko, sociālo un kultūras dzīvi gadu gaitā.

Tie ir: vietējo pasākumu afišas, plakāti, programmas un citi materiāli, kas informē par aktivitātēm un pasākumiem novadā, izstāžu katalogi, vietējās tirdzniecības katalogi, publicitātes materiāli un cenrāži, pašvaldību materiāli, vietējo organizāciju, institūciju un iestāžu gadskārtējie darbības pārskati, statūti, noteikumi, norādījumi, instrukcijas, prospekti, skrejlapas, bukleti, politisko partiju programmas, vēlēšanu saraksti, priekšvēlēšanu aģitācijas materiāli, citi politiskie materiāli, reklāmas un publicitātes materiāli, sienas un galda kalendāri, sabiedriskā transporta kustības saraksti, biļetes, telefonu un adrešu grāmatas, konkursu nolikumi, produktu etiķetes u. c.

Ņemot vērā sīkiespieddarbu īslaicīgo aktualitāti, to komplektēšanā īpaši svarīga ir operativitāte.

Pilnīgi visus sīkiespieddarbus, kas saistīti ar novadu, nav iespējams savākt un saglabāt, svarīgi ir koncentrēties uz svarīgākajām novada dzīves norisēm.

☞ Dažus sīkiespieddarbu veidus glabā arī muzeji, arhīvi un citas institūcijas – bibliotēkām jābūt informētam, kādi sīkiespieddarbu krājumi rodami ārpus bibliotēkas un veikt bibliotēkas papildināšanu koordinācijā ar šīm institūcijām.

☞ **Digitālie resursi.**

Novadpētniecības digitālie resursi bibliotēkās:

- iegādāti digitālie informācijas resursi (e-grāmatas, digitāli attēli, skaņas, audiovizuālie dokumenti);
- arhivēti virtuālie (interneta) resursi par novadu un novadniekiem;
- digitalizēti bibliotēku novadpētniecības krājumi (galvenokārt fotoattēli, vēsturiski attēli, periodisko izdevumu raksti, vietējie un reģionālie periodiskie izdevumi, rokraksti, manuskripti, kartes);
- bibliotēku radītais digitālais saturs, izveidotās digitālās kolekcijas (tajā skaitā bibliotēku veidotās datubāzes) un multimediju resursi;
- bibliotēku informācijas sistēmas “ALISE” Novadpētniecības datubāze.

Tā kā arvien straujāk aug bibliotēku novadpētniecības resursu lietotāju skaits virtuālajā vidē, arvien vairāk aktualizējas nepieciešamība komplektēt e-resursus, digitalizēt novadpētniecības materiālus, veidot digitālus resursu kolekcijas, lai tos piedāvātu virtuālajā vidē.

Analītiskie izraksti jeb rakstu kopijas no grāmatām un periodiskajiem izdevumiem.

Atsevišķi izdevumi par novadu iznāk salīdzinoši reti. Daudz biežāk tiek publicēti novadam veltīti raksti, informācijai par novadu atvēlēta nodaļa, paragrāfs, dažas lappuses un tekstu fragmenti, arī ilustrācijas, plāni grāmatās un periodiskajos izdevumos. Agrāk bibliotēkas krāja periodisko izdevumu rakstu izgriezumus, līdz ar reprogrāfiskās reproducēšanas iespēju attīstību priekšroka tiek dota fotokopiju vai skenētu kopiju veidošanai. Daudzi raksti mūsdienās ir jau digitāli radīti. Publiskās bibliotēkas novadpētniecības analītisko bibliografēšanu veic tiešsaistes bibliotēku informācijas sistēmas "ALISE" Novadpētniecības datubāzē. Tiek veikta arī analītisko novadpētniecības kartotēku rekatalogizēšana.

Nepublicētie materiāli.

Nepublicēto materiālu grupu veido:

- manuskripti;
- atmiņas, dokumentētas aculiecinieku liecības;
- vēstules;
- dienasgrāmatas;
- autobiogrāfijas, biogrāfijas;
- pētījumi un pētījumu pārskati;
- nekonvencionālā jeb "pelēkā literatūra": valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju analītiskie pārskati, koncepcijas un programmas, promocijas darbi, deponētie zinātniskie darbi, konferenču vai kongresu programmas, referātu tēzes, referātu teksti;
- studentu pētnieciskie darbi, skolēnu projektu darbi vai to kopijas;
- dažādi personīgie dokumenti un to kopijas;
- arhīvu dokumentu kopijas;
- nepublicēti vietējo rakstnieku darbi;
- novadpētnieku savākto vai radīto materiālu kopijas (dzimtu vēstures, ciltskoku apraksti);
- interviju transkripti;
- piezīmes;
- recepšu burtnīcas;
- fotogrāfijas, attēli, kartes, plāni, oriģinālzīmējumi;
- audioieraksti un to transkripti;
- videoieraksti;
- vietējās pašvaldības dokumenti: normatīvie un tiesību akti, ziņojumi, attīstības plāni un programmas, publiskie gada pārskati u. c. publiskai pieejamībai paredzētie pašvaldības dokumenti;
- baznīcu un skolu ziņojumi un gada pārskati;
- vietējās teātra studijas scenāriji;
- tematiski informācijas apkopojumi.

Mikroformas.

Lietiškie materiāli.

LBNDV 16. punkts:

Cita veida resursi, piemēram, lietišķie materiāli, komplektējami tikai papildus, ja to pieļauj bibliotēkas kapacitāte (kā finanšu, tā personāla resursi, telpas, piemēroti saglabāšanas apstākļi, drošība u. c.).

Bibliotēku novadpētniecības kolekcijas reizēm papildina arī lietišķie materiāli (trīsdimensiju objekti) ar mērķi saglabāt novada materiālās kultūras artefaktus, lietas, kas raksturo novadu un novadniekus. Tie var būt seni darbarīki, mājsaimniecības un sadzīves priekšmeti, memoriālie priekšmeti, mūzikas instrumenti, apģērbs, rotas, numismātika, vimpeļi, goda zīmes, nozīmītes, pastmarkas, aploksnes ar novadnieku ģimētnēm vai novada dabas skatiem, gleznas un citi mākslas priekšmeti, pat mēbeles, skaņu aparātūra, sadzīves tehnika u. t. t., kā arī novadnieku darinājumi, vietējās rūpniecības ražojumu paraugi u. tml. Senās lietas kalpo arī kā bibliotēku novadpētniecības darba popularizēšanas līdzeklis, piemēram, bibliotēkā novadpētniecības stūrītī novietots antīks rakstāmgalds ar senu rakstāmmašīnu piesaistīs apmeklētāju uzmanību un rosinās ielūkoties novadpētniecības krājumā. Minētās lietas var noderēt kā palīglīdzekļi, organizējot novadpētnieciskus pasākumus, spēles. Taustāmas, interesantas lietas uzmanības piesaistīšanai un intereses radīšanai jo īpaši nepieciešamas bērniem.

Daudzās Latvijas bibliotēkās izveidota atsevišķa telpa novadpētniecības krājumam, vairāku Latvijas bibliotēku pārziņā ir pagasta seno lietu vai vēstures krātuves (Krotes, Ziemupes, Zeltiņu, Kaplavas pagasta bibliotēkā u. c.).

Tomēr šādu materiālu krāšana neietilpst bibliotēku tiešajos uzdevumos, tādēļ ir rūpīgi izsverama.

Pirmkārt, lietišķā kultūras mantojuma komplektēšana un glabāšana ir muzeju atbildība. Tādēļ, lai izvairītos no resursu un pakalpojumu dublēšanas, šādu materiālu krāšana ir koordinējama ar muzejiem. Ja bibliotēkas darbības apvidū nav muzeja vai muzejs kapacitātes trūkuma dēļ veic stingru atlasī, pieņemot glabāšanā tikai priekšmetus ar ļoti augstu zinātnisko vērtību, un bibliotēka ir vienīgā vieta, kur šīs lietas var saglabāt, tad lietišķo materiālu komplektēšana ir atbalstāma. Jāizvērtē bibliotēkas telpu kapacitāte un jāpārliciecinās, vai priekšmetu kolekcijas izveide nekavēs izmantot ar bibliotēkas tiešo darbību saistīto pakalpojumu sniegšanu. Tā kā vēsturisku priekšmetu uzglabāšanā ļoti svarīgi ir to fiziskie glabāšanas apstākļi, piemēram, iespēja nodrošināt vienmērīgu temperatūru un mitruma režīmu, pasargāt no putekļiem, tiešiem saules stariem, kaitēkļiem (kodes, ķirmji), tad jāizsver arī, vai bibliotēkai ir šīm lietām piemēroti glabāšanas apstākļi. Jāņem vērā arī drošības aspekts – bibliotēkas spēja garantēt aizsardzību pret zādzībām, nodrošināt nepārtrauktu lietotāja uzraudzību u. tml. Nebūtu vēlams glabāšanai bibliotēkas krājumā pieņemt priekšmetus ar augstu vērtību (piemēram, izstrādājumus, kas satur dārgmetālus un dārgakmeņus, vērtīgas senlietas, mākslas darbus). Nedrīkst komplektēt priekšmetus, kas var būt bīstami (piemēram, priekšmetus ar asmeņiem kā zobeni, naži, cirvjī; ieročus, viegli uzliesmojošas, sprādzienbīstamas, infekciozas, radioaktīvas lietas).

Svarīgi, lai senās lietas nebūtu anonīmas, bet gan tiktu saglabāts katra priekšmeta stāsts – informācija, kas raksturo tā izcelsmi, pielietojumu, personas, kam tā piederējusi, vēsturisko, kulturālo vai emocionālo kontekstu.

LBNDV 17. punkts:

Novadpētniecības krājumam, tajā skaitā digitālajiem objektiem, nublicētajiem, lietišķajiem u. c. materiāliem, jābūt uzskaitītiem, katalogizētiem un klasificētiem atbilstoši starptautiskajiem un nacionālajiem standartiem un labākajai praksei.

Praksē nereti netiek veikta bibliotēkas krājumā esošo lietišķo materiālu uzskaitē. Neuzskaitītu, neregistrētu krājuma vienību atrašanās bibliotēkā nav pieļaujama. Šāda situācija rada nopietnus saglabāšanas riskus, piemēram, personāla maiņas gadījumā.

♣ BIS "ALISE" ir iespējams aprakstīt gan divdimensiju, gan trīsdimensiju objektus.

Krājuma dziļums un izdevumu eksemplaritāte.

Nosakāms krājuma dziļums jeb krājuma pilnīguma pakāpe: kuri dokumenti tiks komplektēti minimālā līmenī, kuri – pamatlīmenī, un kuri – padziļināti (studiju, pētniecības vai visaptverošā līmenī).

Ja iespējams, komplektējamās un glabājamās vismaz divas kopijas: viena saglabāšanai, otra – izsniegšanai lasītājiem. Mērķis ir nodrošināt novadpētniecības materiālu ilglaicīgu saglabāšanu. Svarīga ir arī iespēja vērtīgākos un populārākos novadpētniecības izdevumus izsniegt lasīšanai ārpus bibliotēkas.

Ieteicams glabāt arī pārējās nozīmīgu novadpētniecības izdevumu dubletes: sabojāto un zudušo aizvietošanai, izsniegšanai lasītājiem uz mājām, iespējai dalīties ar bibliotēkas filiālēm vai SBA kārtā.

Krājumā nekomplektējamie dokumenti.

Krājumā nekomplektē dokumentus, kas ir ārpus novadpētniecības krājuma aptvēruma un neatbilst krājuma komplektēšanas principiem. Nereti bibliotēkām nākas noteikt ierobežojumus komplektējamajiem dokumentiem arī gadījumos, ja bibliotēkai nav pietiekamu resursu (finansējuma, vietas, personāla resursu, tehnikas vai tehnoloģiju), kas nepieciešami, lai dokumentus glabātu vai izmantotu. Krājuma komplektēšanas ierobežojumus nosaka arī citu institūciju, kas veic novadpētniecības darbu, esamība novadā. Ja novadā ir muzejs un arhīvs, tad bibliotēkai iesakāms nedublēt muzeju un arhīvu krājumu, kā arī rūpīgi izvērtēt, vai citas institūcijas nav piemērotākas speciālo dokumentu veidu (rokrakstu, lietišķo dokumentu u. c.) glabāšanai, piemēram, muzejam vai arhīvam varētu būt atbilstošāki glabāšanas apstākļi un aprīkojums. Ja novadā ir vēl citas bibliotēkas, var savstarpēji vienoties par novadpētniecības krājuma komplektēšanas jomu sadalīšanu. Tādējādi ierobežojumi var būt ģeogrāfiski (piemēram, vāc materiālus tikai par savu mikrorajonu), hronoloģiski, nozariski un tematiski, pēc dokumentu veida un formāta. Arī slikts materiālu fiziskais stāvoklis var būt iemesls, lai atteiktos no to komplektēšanas (taču ne vienmēr – attiecībā uz maz dokumentētiem notikumiem, reti un unikāliem dokumentiem apsverama to iekļaušana krājumā arī šādā gadījumā).

Novadpētniecības krājuma dāvinājumu politika.

Bibliotēkai jāizstrādā novadpētniecības krājuma dāvinājumu politika, kurā ir noteikts, kādus novadpētniecības materiālu dāvinājumus bibliotēka pieņem (bibliotēkai nav pienākuma pieņemt ikvienu dāvinājumu!), kāda būs pieejamība dāvinājumiem (parasti – vispārēja pieejamība, bet var noteikt arī izņēmumus), vai un kādos gadījumos bibliotēkai ir tiesības dāvinājumu izslēgt no krājuma, autortiesību nosacījumi (dāvinātājs saglabā autortiesības vai tās pārņem bibliotēka) u. t. t.

Novadpētniecības materiālu norakstīšanas principi.

LBNDV 19. punktā noteikts:

Ņemot vērā to, ka novadpētniecības krājumā ir unikāli, reti un vērtīgi materiāli ar ilglaicīgu un paliekošu nozīmi, tam ir nosakāma augsta saglabāšanas prioritāte.

Novadpētniecības krājums ir daļa no novada mantojuma un kā tādā tam ir pastāvīga vēsturiska un kultūras vērtība. Tādēļ uz novadpētniecības krājumu neattiecas vispārējie krājuma norakstīšanas standarti, kas noteikti Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumos Nr. 317 “Nacionālā bibliotēku krājuma noteikumi” – vairums novadpētniecības materiālu ir mūžsaglabājami (arī bibliotēkas informācijas sistēmā vēlams atzīmēt, ka vienība ir nenorakstāma). Tomēr novadpētniecības krājums ir periodiski jāpārskata un atkārtoti jāizvērtē, un dažos gadījumos norakstīšana ir nepieciešama. Krājuma attīstības politikā jāuzskaita, kādi ir novadpētniecības materiālu izslēgšanas principi un kritēriji, piemēram, ja ir daudz lieku izdevuma dublešu, izdevums ir neatjaunojami bojāts, nozaudēts vai neatgūstams, to paredzēts nodot citai institūcijai (citai bibliotēkai, muzejam, arhīvam u. c.), izdevums ir pieejams citā bibliotēkā vai pieejams elektroniski, tam ir īslaicīga informatīvā vērtība, maznozīmīgs saturs vai ierobežots lietderīguma periods (piemēram, daži informatīvi uzziņu avoti), vietas trūkuma vai sliktā fiziskā stāvokļa dēļ paredzēts aizstāt ar digitālo kopiju vai reprintu, ir iznācis atkārtots izdevums u. c. Katra norakstāmā vienība ir stingri izvērtējama. Zema izmantojamība nevar būt novadpētniecības materiālu norakstīšanas iemesls, jo šobrīd reti pieprasīti materiāli var būt ļoti noderīgi nākotnes lasītājam. Uzmanīgi jāizvērtē materiāli ar novecojušu, nereti nepatiesu un maldinošu saturu – jāņem vērā, ka arī tie var noderēt kā vēsturiskas liecības, tikt izmantoti vēsturiskos pētījumos.

Krājuma komplektēšanas veidi.

Veidojot novadpētniecības kolekciju, vispirms apzināmi tie novadpētniecības materiāli, kas jau ir bibliotēkas krājumā. Ikviens bibliotēkas krājuma jaunieguvums izvērtējams novadpētniecības krājuma komplektēšanas aspektā. Lielākās bibliotēkās novadpētniecības bibliotēkām jāveido sadarbība ar komplektēšanas nodaļu, piemēram, iesniedzot novadpētniecības krājumam nepieciešamo vietu, autoru un priekšmetu sarakstus. Līdztekus darbam ar jaunieguvumiem turpināma arī esošā bibliotēkas krājuma pārlūkošana, lai identificētu vēl neapzinātos novadpētniecības materiālus.

Krājuma attīstības politikā nosakāms, kādi būs novadpētniecības krājuma komplektēšanas avoti jeb novadpētniecības materiālu iegūšanas veidi:

- **Pirkumi.**

Papildus tradicionālajām bibliotēkas materiālu iegādes vietām (izdevniecības, grāmatu bāzes, grāmatnīcas) iesakāms apmeklēt arī antikvariātus, lietoto grāmatu un izsoļu tīmekļvietnes, apskatīt reto grāmatu tirdzniecības katalogus, lai iegūtu izdevumus, kas vairs nav tirdzniecībā.

- **Abonēšana.**

Abonējami pirmkārt vietējie un reģionālie laikraksti, tāpat arī citi periodiski izdevumi, kā arī laikrakstu publikāciju datubāzes, piemēram, Lursoft laikrakstu bibliotēka.

- **Materiālu reproducēšana** (kopiju izgatavošana ar jebkuriem līdzekļiem, piemēram, fotokopēšana, skenēšana)¹⁰ **no dažādiem informācijas resursiem (grāmatām, avīzēm, žurnāliem, interneta vietnēm, datubāzēm, reģistriem u. c.) un saglabāšana izdrukas veidā vai elektroniskā formā.**

---

¹⁰ Reprogrāfisko reproducēšanu definē Autortiesību likuma 1. panta 18. punkts: “reprogrāfiskā reproducēšana – darba faksimileksemplāru izgatavošana ar jebkura līdzekļa palīdzību fotokopēšanas ceļā, izņemot iespiešanu. Par reprogrāfisku reproducēšanu uzskatāma arī skenēšana vai faksimileksemplāru izgatavošana fotokopēšanas ceļā palielinātā vai samazinātā mērogā”.

- **Materiālu un to fizisko vai digitālo kopiju ieguve no citām institūcijām vai privātpersonām (vai informācijas par citu institūciju krājumos esošajiem materiāliem iegūšana).**

Materiāli par novadu un novadniekiem ir izklaidēti daudzās vietās: arhīvos, muzejos, bibliotēkās, akadēmiskajās iestādēs, pieminekļu reģistros, zinātniskajās institūcijās, privātpersonu arhīvos u. c. gan vietējā, gan reģionālā, gan valsts līmenī, kā arī ārvalstīs. Tādēļ novadpētniecības bibliotēkām ir svarīgi pārzināt citu institūciju novadpētniecības krājumus un funkcijas. Lai tos nedublētu, bibliotēkai ne vienmēr nepieciešams iegūt kopijas, pietiek ar informāciju par konkrētu novadpētniecības materiālu atrašanās vietu un piekļuves iespējām. Apsverama apmaiņa ar novadpētniecības materiāliem. Daudzas Latvijas bibliotēkas arī slēdz līgumus ar vietējo radio, TV, vietējo un reģionālo mediju izdevējiem, kā arī iegādājas kopijas no Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva, Latvijas Televīzijas.

Īpaši nozīmīga ir vietējās pašvaldības, vietējo kultūras, izglītības, sabiedrisko, sociālo, politisko organizāciju, institūciju un uzņēmumu izdoto materiālu apzināšana un ieguve.¹¹

Daudz unikālu materiālu var atklāt, apzinot privātkolekcijas (vietējo novadpētnieku, dzimtu pētnieku, kolekcionāru, arī vietējo iedzīvotāju ģimenes arhīvus). Piemēram, dzimtu pētnieku arhīvos atrodami novada dzimtu ciltskoki, dzimtu apraksti, dzīvesstāstu skaņu ieraksti u. c. dokumenti. Jāņem gan vērā, ka publicēt ziņas par privātkolekciju materiāliem drīkst tikai ar īpašnieka atļauju. Nereti problemātiski ir arī nodrošināt šo materiālu pieejamību.

- **Dāvinājumi. Novēlējumi. Ziedojumi.**

Bibliotēku novadpētniecības kolekciju veidošanā aktīvi iesaistāma sabiedrība. Bibliotēkai jārada un jāpiedāvā iespējas sabiedrībai dāvināt un ziedot novadpētniecības materiālus. Lai uzrunātu un informētu potenciālos dāvinātājus, bibliotēka vietējā presē, sociālo tīklu vietnēs un savā tīmekļa vietnē var publicēt aicinājumu dāvināt. Bieži vien no iedzīvotāju informētības par bibliotēku kā novadpētniecības materiālu glabātuvu un viņu iesaistes atkarīga daudzu vērtīgu vēsturisko liecību saglabāšana un kultūras mantojuma pasargāšana no bojāejas.

Iedzīvotāju iesaistīšanās var būt kampaņveida – piemēram, kādas akcijas ietvaros, kad tiek izsludināta dokumentu vākšana par kādu laikposmu, vietu, notikumu vai izstādes veidošanu, kā arī pastāvīga, piemēram, veidojot novada hroniku.

Ļoti bieži vietējie autori vēlas dāvināt savus darbus bibliotēkai, savukārt bibliotēka pretī var sniegt reklāmu un publicitāti, piemēram, ievietojot darbu savā tīmekļvietnē kā jaunieguvumu, organizējot atvēršanas pasākumu bibliotēkā, autogrāfu vakaru. Bieži vien bibliotēkas saņem dāvinājumu kā pateicību par ieguldījumu novadpētnieciska darba tapšanā.

Vietējie novadpētnieki, dzimtu vēstures pētnieki un citi novada tematikas pētnieki aktīvi rosināmi iesniegt bibliotēkai savus pētījumus (vai to kopijas).

Dāvināto, ziedoto vai novēlēto materiālu pieņemšanai bibliotēkas krājumā jānoformē rakstisks dokuments (dāvinājuma līgums¹² vai vienošanās ar novadpētniecības materiālu īpašnieku par

¹¹ Local studies libraries : Library Association guidelines for local studies provision in public libraries / Library Association Local Studies Group ; working group: Patrick Baird ... [et al.] ; ed. by Don Martin. 2nd ed. London : Library Association, 2002. p. 26. ISBN 1856042774.

¹² IFLA. *Dāvinājumi bibliotēkas krājumā : vadlīnijas bibliotēkām / tulkojums latviešu valodā: Ilze Lakstīgala; International Federation of Library Associations and Institutions [tiešsaiste]. [Rīga] : [Latvijas Nacionālā bibliotēka],*

materiāla iekļaušanu bibliotēkas krājumā, glabāšanu, izmantošanu un publiskošanu (piemēram, vai tiek dota atļauja materiālus digitalizēt un ievietot tīmekļa resursos). Parasti bibliotēkās tiek izmantota iepriekš sagatavota standarta vienošanās veidlapa. Ja materiālu dāvinātājam ir citas prasības, piemēram, īpaši privātuma nosacījumi konfidencialiem materiāliem vai citi ierobežojumi, standarta veidlapu piemēro konkrētajam gadījumam, papildinot vai veicot citas nepieciešamās izmaiņas.

8 2020. gada augustā Ventspils bibliotēka saņēma dāvinājumu no leģendārā, savulaik daudzu ventspilnieku iecienītā disputu kluba “Autogrāfs” izveidotājas un ilggadējās vadītājas Aijas Bumbieres – 11 kluba “Autogrāfs” viesu grāmatas. Disputu klubs “Autogrāfs” veidojās 1988. gadā Ventspils Vides aizsardzības kluba paspārnē un Aijas Bumbieres vadībā. Klubs aktīvi darbojās Ventspilī 20 gadus – līdz 2008. gadam. Šo gadu laikā pavisam notikuši 634 “Autogrāfa” pasākumi par dažādām ar kultūru saistītām tēmām. Tās ir bijušas gan tikšanās ar sabiedrībā populāriem literātiem, ārstiem, mācītājiem un daudzu citu profesiju pārstāvjiem, gan dispuṭi, ekskursijas un humora vakari. Kluba “Autogrāfs” grāmatās rodama bagātīga informācija par katra “Autogrāfa” pasākuma tēmu un dalībniekiem, lasāmi uzaicināto viesu un apmeklētāju ieraksti. Dāvinājums ir nozīmīga Ventspils kultūras dzīves un laikmeta liecība par periodu no 1988. līdz 2008. gadam, pilsētas kultūras dzīvi un spilgtām personībām. Reizē ar šo dāvinājumu bibliotēka saņēma arī Arvīda Ventas, Kociņ’ Ancs un Guntas Ledājas dzejoļus, dzejnieces Janas Mores veltījumus “Autogrāfam”, Ventspilī pazīstamā ārsta Andreja Eizāna prozu, dzeju un ilustrācijas, Aijas Bumbieres apkopotos dzejoļus, kuru autori Otrā pasaules kara laikā izceļoja uz Zviedriju caur Ventspili, “Autogrāfa” humora vakaru apbalvojumu kopijas, kā arī preses izdevumos un informatīvajos izdevumos publicētus materiālus par “Autogrāfu”. (Lithens, Kārlis. Bibliotēka saņem dāvinājumā “Autogrāfa” grāmatas. [tiešsaiste]. *Ventspils bibliotēka*. Skatīts 6.10.2021. Pieejams: <http://biblioteka.ventspils.lv/biblioteka-sanem-davinajuma-autografa-gramatas/>)

- **Novadpētniecības ekspedīcijas.**

Novadpētniecības ekspedīcijās iespējams iegūt vērtīgu papildinājumu novadpētniecības krājumam, kā arī ierakstīt intervijas, atmiņas, iegūt dzimtas stāstus, apzināt apvidvārdus, bijušo muižu vietas, senās mājvietas, dižkokus un citus objektus, veikt to fotofiksācijas.

- **Novadpētniecības akcijas, konkursi, projekti.**

Šādu aktivitāšu mērķauditorija var būt gan lasītāji, gan vietējie iedzīvotāji, gan arī novada kultūras iestādes. Tās rosina dalībniekus pārskatīt savus arhīvus un iesniegt novadpētniecības materiālus, izzināt un dokumentēt novada tradīcijas, veikt pētniecību, radīt novadpētnieciskus darbus. Piemēram, bibliotēka var organizēt novada atspoguļojumam veltītu fotokonkursu, izsludināt stāstu vākšanu par dažādiem tematiem.

Latvijas reģionu galvenās un novadu centrālās bibliotēkas organizē novadpētniecības konkursus novada bibliotēkām ar mērķi motivēt sakārtot un aktivizēt novadpētniecības darbu, veidot sadarbību, radīt jaunus resursus.

8 Valmieras bibliotēka 2020. gadā ar mērķi rosināt apzināt, izpētīt un apkopot sava pagasta vai pilsētas bibliotēku darbības vēsturi dažādos laika periodos izsludināja novadpētniecības konkursu Valmieras apkaimes pagastu bibliotēkām “Manas bibliotēkas vēstures lappuses”. Konkursā piedalījās 15 pagastu un 2 pilsētu bibliotēkas. Tika apzinātas 110 fotogrāfijas, sagatavoti 18 apjomīgi materiāli par pilsētu, pagastu, biedrību bibliotēku darbību, apzināti bibliotēku darbinieki, izpētītas atsevišķu darbinieku biogrāfijas. Tika pētīti gan elektroniskie resursi, gan arī iesaistīti vietējās kopienas iedzīvotāji, skatīti privātpersonu fotoalbumi. Sagatavotais materiāls pieejams Valmieras bibliotēkas Novadpētniecības platformā: <http://www.biblioteka.valmiera.lv/lv/novadpetnieciba/novadpetniecibas-konkursi/novadpetniecibas-konkurss-2020-manas-bibliotekas-vestures>. (Valmieras bibliotēkas gada teksta pārskats par darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 7.10.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901879.html>; 44. lpp.)

[2019]. 19.-20.; 21.-22. lpp. Skatīts 30.09.2021. Pieejams: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/112-lv.pdf>

- **Sīkiespieddarbu vākšana.**
- **Likvidēto skolu, skolu muzeju, novadpētniecības muzeju u. c. institūciju materiālu pārņemšana.**
- **Notikumu dokumentēšana novada vēstures veidošanai.**

Ne vienmēr vietējas nozīmes norises tiek atspoguļotas publicētajos avotos. Par daudziem notikumiem nav arī dokumentālas informācijas vai tās ir ļoti maz. Tādējādi bibliotēku novadpētniecības krājumos rodas *baltie plankumi* jeb norises vai periodi, par kuriem nav informācijas vai arī tā nav ticama, jo laikmetu un varas griežos ir tikusi slēpta vai sagrozīta (piemēram, par Aizsargu organizāciju, represijām).

Tādēļ bieži vien aktualizējas nepieciešamība dokumentēt nozīmīgas tagadnes vai nesenās pagātnes norises novadā, lai saglabātu liecības par tām nākotnei. Tas nozīmē, ka bibliotēkas pašas iesaistās novadpētnieciska satura radīšanā par nozīmīgām norisēm novadā vai pat veido sava novada jeb savas kopienas hroniku — fiksē un saglabā vietējās sociālās, ekonomiskās, kultūras u. c. aktivitātes, notikumus un sasniegumus. Tā var būt vietu, pasākumu un aktivitāšu fotografēšana un filmēšana, apskatu, notikumu hroniku rakstīšana, mutvārdu intervijas u. tml. Dokumentējama arī bibliotēkas dzīve, piemēram, veicot bibliotēkas pasākumu fotografēšanu vai filmēšanu.

Šādu apjomīgu darbu kvalitatīvi veikt nav bibliotekāra viena paša spēkos, tādēļ ir svarīgi iesaistīt sabiedrību. Sabiedrība aicināma veikt novada dzīves dokumentēšanu attēlu, fotogrāfiju, video vai rakstīta teksta veidā un iesniegt glabāšanai bibliotēkā. Iedzīvotāji var iesaistīties arī, palīdzot atpazīt personas un vietas, noskaidrot faktus, t. i., sniedzot savu ieguldījumu metadatu veidošanā. Nedrīkst aizmirst, ka arī ikvienam iedzīvotāju iesniegtajam materiālam nepieciešami metadati: attēloto cilvēku uzskaitījums, radīšanas laiks, vieta, autors u. t. t.

Bibliotēka plaši popularizējama kā vieta, kur tiek apkopotas un glabātas liecības par šīs kopienas dzīvi, lai to zinātu ikviens, kurš piedzīvo reportiera veiksmi – atrodas īstajā vietā īstajā laikā – vai arī piedalās kādā nozīmīgā notikumā.

Lai izvairītos no maznozīmīgas vai nekvalitatīvas informācijas, iedzīvotāju iesniegtajiem materiāliem, iespējams, būs jāpiemēro kvalitātes kontrole.

☞ Latvijas bibliotēkas aktīvi iesaistās vietējo pašvaldību (novada, pagasta) informatīvo izdevumu veidošanā vai ir šo izdevumu izdevējas. Arī tā ir notikumu dokumentēšana, jo tiek atspoguļoti nozīmīgākie notikumi un aktualitātes novada dzīvē.

☞ Lutriņu pagasta bibliotēkas lietotājiem ir pieejami 367 videodiski, kuros glabājas visa svarīgākā informācija par notikumiem pagastā no 2006. gada. Diski ir sistematizēti, kartotēkā izveidots apraksts. 2020. gadā izveidoti 33 DVD apraksti un pievienoti elektroniskajam kopkatalogam. (Saldus pilsētas bibliotēkas pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Saldus, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901874.html>; 51. lpp.)

- **Jaunu novadpētniecības materiālu izveide.**

Bibliotēkas arvien vairāk pievēršas jauna novadpētnieciska satura radīšanai. Tajās top jauni novadpētniecības resursi, sākot ar nelieliem bukletiem, lapiņām, faktu lapām (piemēram, “Ielu un vietu vārdi”, “Apskates vietas novadā”), ceļvežiem (piemēram, “Pagasta/Novada/Reģiona interneta resursu ceļvedis”, kartēm (piemēram, “Represēto cilvēku māju karte”), audiovizuālām prezentācijām un noslēdzot ar publikācijām (preses izdevumos, gadagrāmatās, rakstu krājumos, interneta medijos

u. c.), bibliotēku izdotiem novadpētnieciskiem izdevumiem gan iespiestā, gan elektroniskā formā (bibliogrāfiskie rādītāji, dzejoļu, stāstu, rakstu krājumi, novadnieku pētījumu publicējumi, kalendāri, gadagrāmatas, fotoalbumi, krāsojamās grāmatas, nozīmīgu izdevumu reprinti u. c.), videomateriāliem, filmām, bibliotēku veidotām datubāzēm un digitālajām kolekcijām (piemēram, novadnieku enciklopēdijas, tematiskas digitālās kolekcijas u. t. t.). Autori un sastādītāji var būt gan paši bibliotekāri, gan bibliotekāru uzrunāti, rosināti un piesaistīti novadpētnieki, vēstures pētnieki, žurnālisti u. c. Latvijā bibliotēku izdevējdarbība novadpētniecības laukā kļūst arvien plašāka gan, pateicoties pašvaldību izpratnei par šādu izdevumu izdošanas svarīgumu (un to, ka šādiem izdevumiem ir grūti piesaistīt komerciālu izdevēju interesi, īpaši vietās ar zemu populāciju), gan piesaistot projektu finansējumu. Nereti tieši bibliotekāru interese un pamudinājums, kā arī līdzdalība izdevuma sagatavošanā izdošanai palīdz ieraudzīt dienasgaismu kādam nozīmīgam manuskriptam un vērtīgiem dokumentiem, kas citādi tā arī paliktu vien kādā privātā arhīvā.

§ 2020. gadā Jelgavas pilsētas bibliotēkā, sadarbojoties ar jelgavnieku, psihiatru, Jelgavas Latviešu biedrības vadītāju no 1999. līdz 2018. gadam Paulu Rēveli, izdots e-izdevums “Mans kāpums” (<http://www.jelgavasbiblioteka.lv/piedavajam/jaunumi/jelgavas-sv-trisvienibas-baznicas-tornis-mans-kapums-publicetas-dr-paula-revela-atminas-par-jelgavas-sv-trisvienibas-baznicas-torna-atjaunosanu-1099/>) – Pauļa Rēveļa atmiņas par Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcas torņa atjaunošanu, apkopojot vērtīgas liecības – fotogrāfijas, dokumentu kopijas par tā laika notikumiem – Atmodu, Latvijas Tautas frontes Jelgavas nodaļas dibināšanu, pilsētas pirmskara simbolu atjaunošanu. (Jelgavas pilsētas bibliotēku gada pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Jelgavas pilsētas bibliotēka, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901706.html>; 59. lpp.)

§ 2020. gadā Preiļu Galvenā bibliotēka izdevusi divas grāmatas – skolēnu patriotiskās dzejas konkursam iesūtīto darbu izlasi “Latvija, cik daudz Tev vēlos teikt!” un bibliotēkas 90 gadu jubilejas izdevumu “Preiļu Galvenā bibliotēka paver ceļu iedzīvotāju iespējām piekļūt informācijai”. Bibliotēkas tīmekļvietnes sadaļas “Par mums” apakšsadaļā “Izdevējdarbība” (<https://fliphtml5.com/bookcase/fifhu>) sniegta pieeja arī citiem bibliotēkas izdotajiem elektroniskajiem izdevumiem: Preiļu novada autoru literārajam kopkrājumam “Sirdsbalsis” (2011.), Preiļu reģiona bibliotekāru stāstiem “Stāsti iz bibliotekāru dzīves” (2015.) u. c. (Preiļu Galvenā bibliotēka. Darba pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901868.html>; 25. lpp.)

§ Smiltenes novada bibliotēkai sadarbojoties ar Smiltenes novada muzeja darbiniekiem, vēstures pētniekiem, novadpētniecības entuziastiem un kolekcionāriem, izveidots pilsētas simtgadei veltīts apjomīgs Smiltenes svarīgāko notikumu apkopojums – izdevums “100 notikumi Smiltenes vēsturē” (https://smiltenesnovads.lv/pdf_100-notikumi-smiltenes-vesture/). (Valkas, Smiltenes un Strenču novada publisko bibliotēku darba pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901878.html>; 87.-88. lpp.)

§ Ūziņu bibliotēkas vadītāja Gunita Kulmane sastādīja izdošanai grāmatā Leonarda Šulmaņa atmiņu stāstu “Šulmaņu dzimtas hronika”. Piesaistot vietējo lauksaimnieku finansiālo atbalstu, 2020. gadā grāmata iznāca apgāda “Jumava” sērijā “Dzimtas romāni”. Šulmaņi bija ievērojama, izglītota un valdību novērtēta dzimta, kura 1944. gadā emigrēja uz Kanādu un novadā vairs neturpinās. Grāmatā stāstīts par zemnieku dzīvi, darbiem, notikumiem un ļaudīm apkārtnē pirms 100 un teju 200 gadiem. Informāciju un fotogrāfijas par Ūziņiem un apkārtni G. Kulmane meklēja dažādās Latvijas vietās, dodoties vairākās ekspedīcijās un izpētes braucienos. G. Kulmane: “Es grāmatu neuztveru kā vienas dzimtas hroniku, nē, tā ir izcila aizgājušā laikmeta liecība par mūsu senču dzīvi un apkārtni pirms simts un teju divsimt gadiem.” Pēc grāmatas prezentācijas tika organizēta ekspedīcija pa Šulmaņu dzimtas grāmatā minētajām Platones, Lielplatonēs un Ūziņu vietām. (Jelgavas reģiona bibliotēku darba pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901707.html>; 36., 47.-49. lpp.)

§ Viesītes novada Viesītes bibliotēka sadarbībā ar izdevniecību “Domu pērles” 2020. gadā izdeva dzejas kopkrājumu “Mēs neesam VIESI TE”. Tajā apkopots 12 vietējo dzejnieku radošais veikums. Finansējums izdevuma sagatavošanai un izdošanai iegūts pašvaldības vietējo projektu konkursā, kurā Viesītes bibliotēkas darbinieces un skolas bibliotekāre, kā arī 2 vietējās dzejnieces projektu pieteica kā “vietējā iedzīvotāju iniciatīvu grupu”. Projekta uzdevums: apzināt novada dzejnieku jaunāko un nepublicēto radošo devumu, sakārtot un izdot to krājumā, ilustrējot ar vietējo mākslinieku – Viesītes

Mākslas un mūzikas skolas audzēkņu – zīmējumiem ar Viesītes novada ainavām. Arī vāku noformējumā izmantoti vietējo iedzīvotāju foto. Kopkrājums veicina novada atpazīstamību un saglabā radošo veikumu nākamajām paaudzēm. (Pārskats par Jēkabpils reģiona un Neretas novada bibliotēku darbību 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901515.html>; 49.-50. lpp.)

☞ 2017. gadā, rīkojot Latvijas Bibliotekāru biedrības Latgales nodaļas konferenci, radās ideja apkopot Latgales novadu sētās sen aizmirstās un ikdienā lietotās ēdienu receptes. Krāslavas novada Centrālā bibliotēka paveica lielo recepšu apkopošanas darbu, un sadarbībā ar Latvijas bibliotekāru biedrību, Kulinārā mantojuma centru, Tūrisma informācijas centru 2020. gadā tika izdota “Latgales pavārgrāmata” (https://kraslava.lv/fileadmin/user_upload/Latgales_pavargramata_e-versija.pdf). Recepšu krājumā ir apkopotas 227 receptes, kuras iesniedza 76 cilvēki no visas Latgales. Grāmata sastāv no 2 daļām. 1. daļā apkopotas Latgales kulinārā mantojuma ēdienu un dzērienu tradicionālās receptes, bet 2. daļā – Krāslavas novada 5 pamattautību (latviešu, krievu, baltkrievu, poļu un ebreju), kas vēsturiski dzīvojušas šajā novadā, tradicionālo ēdienu un dzērienu receptes. Pirms ievietošanas pavārgrāmatā ēdieni tika pagatavoti un nofotografēti. (Krāslavas reģiona publisko bibliotēku pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901729.html>; 6., 45. lpp.)

☞ Aulejas pagastā 2020. gadā jau sesto gadu pēc kārtas tiek izdots kalendārs, kuru sagatavo bibliotēkas vadītāja Zinaīda Pikmane. Kalendāra veidošanai tiek izmantotas fotogrāfijas, kuras iesūta novadnieki, gan arī no bibliotēkas un tautas nama fotoarhīva. Kalendārs Aulejas iedzīvotāju vidū ir ļoti pieprasīts un populārs, par ko liecina arī tas, ka fotogrāfijas 2021. gada kalendāram iesūtījuši jau 28 cilvēki, turklāt jaunā kalendāra tapšanā iesaistījušies arī pagasta maksātnieki un mednieki. Piedalīšanās kopējā kalendāra veidošanā ir aizraujoša, kopienai saliedējoša. (Krāslavas reģiona publisko bibliotēku pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901729.html>; 49., 79. lpp.)

☞ 2020. gadā izdoto Rucavas vēstures grāmatu “Ar Rucavas vārdu – lapu pa lapai. Ieskats Rucavas vēsturē” iesāka rakstīt novadpētnieks, pedagogs, vēsturnieks, ICCF starptautiskais meistars (1998) šahā Ģedimins Salmiņš. Viņa darbu pabeidza Rucavas pagasta bibliotēkas vadītāja Gunta Timbra, kuru 2008. gadā Ģ. Salmiņš pieaicināja par līdzautori (novadnieks aizgāja mūžībā 2012. gadā). Rucavas vēstures grāmata aptver periodu no vissenākajiem laikiem līdz 20. gadsimta beigām. Tās tapšanā izmantoti gan vēstures avoti, gan pierakstītas laikabiedru atmiņas. (Liepājas reģiona bibliotēku 2020. gada pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901734.html>; 43., 61.-63. lpp.)

☞ Ludzas pilsētas galvenā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitātes Lībiešu institūtu 2020. gadā izdeva profesora Ulda Baloža grāmatu “Ludzas igauņu valodas ābece” (“Lutsi kiele lementar”). Izdevuma nolūks: iepazīstināt ar savdabīgu un mazāk zināmu Latvijas kultūras un Latgales kultūrvēsturiskās identitātes daļu – Ludzas igauņiem un to valodu. Tas ir pētījums par Ludzas igauņu valodu, tās kādreizējiem zinātājiem un viņu apdzīvotajiem ciemiem Ludzas apkārtnē. (Ludzas pilsētas galvenās bibliotēkas un Ludzas reģiona bibliotēku darba teksta pārskats par 2020. gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Ludza, 2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901821.html>; 80., 124.-125. lpp.)

☞ Salaspils novada bibliotēkā par godu dzejnieka Knuta Skujenieka literāri muzikālā pasākuma “Knuta diena” 20 gadu pastāvēšanas gadadienai 2020. gadā tapusi informatīva īsfilma “Knuta diena. Retrospekcija 2000–2020”. Pirms filmas tapšanas uzfilmēti 6 videosižeti ar kultūras nama “Enerģētiskis” darbinieku atmiņām “Knuta dienu” veidošanā. Apkopoti vērtīgi materiāli: afišas, ielūgumi, fotogrāfijas, vietējā laikraksta “Salaspils Vēstis” raksti un videomateriāli no pasākumiem 20 gadu garumā. Veidojot filmas stāstu, ierunāti 12 balss ieraksti. Filma veidota, izmantojot programmas “Microsoft Power Point” un “Windows Movie Maker”. Audio ieraksti apstrādāti, izmantojot atvērtā koda programmu “Audicity”. Veidojot īsfilmu, bibliotēkas krājums tika papildināts ar 120 skenētiem attēliem, radīti 6 video sižeti un 2 videofilmas: “Knuta diena 2012” un “Knuta diena 2014”. (Pierīgas reģiona bibliotēku 2020. gada darba pārskats [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901824.html>; 23., 28.-29. lpp.)

☞ Rīgas Centrālajā bibliotēkā 2020. gadā izdota “Rīgas Centrālās bibliotēkas bibliotekāru atmiņu grāmata”, kurā apkopoti 43 esošo un bijušo Rīgas Centrālās bibliotēkas darbinieku atmiņu stāsti par bibliotekāra profesijas izvēli, tajā pavadīto laiku, satiktajiem cilvēkiem, paveikto, sajusto un sasniegto. Līdzās stāstiem, grāmatā publicētas arī fotogrāfijas un vērtīgākie dokumenti no bibliotēku novadpētniecības materiālu krājumiem. Grāmata sniedz ieskatu bibliotēku nozares vēsturē, tā ir liecība par bibliotēkas nozarē strādājošajiem profesionāļiem no 20. gadsimta sākuma līdz 21. gadsimta sākumam Rīgā, lielākajā publisko bibliotēku tīklā Latvijā. (Iznākusi “Bibliotekāru atmiņu grāmata” [tiešsaiste]

Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departaments. 2020. gada 20. janvāris. Skatīts 25.04.2022. Pieejams: https://kultura.riga.lv/lv/kultura?target=news_item&news_item=iznakusi-bibliotekaru-atminu-gramata-4353)

☞ Nīgrandes pagasta Kalnu bibliotēkā 2020. gadā no bibliotēkas novadpētniecības materiāliem – 7 intervijām ar bijušā kolhoza “Jaunais komunārs” priekšsēdētāju Jāni Blūmu – izveidota filma “Soļi” 6 daļās. (Saldus pilsētas bibliotēkas pārskats par Saldus un Brocēnu novadu bibliotēku darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Saldus, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901874.html>; 57. lpp.)

☞ Ventspils bibliotēkā bibliotēkas vēstures izpētes darbs ir vainagojies ar videomateriālu “Ventspils bibliotēkas vēsture”. Pirmās divas daļas publicētas Ventspils bibliotēkas tīmekļa vietnes sadaļā “Novadpētniecība”:

Ventspils bibliotēkas vēsture 1.daļa (1919-1940) (<http://biblioteka.ventspils.lv/ventspils-bibliotekas-vesture-1-dala-1919-1940/>)

Ventspils bibliotēkas vēsture 2.daļa (1940-1989) (<http://biblioteka.ventspils.lv/ventspils-bibliotekas-vesture-2-dala-1940-1989/>)

2020.gadā sākts darbs pie videomateriāla “Ventspils bibliotēkas vēsture” trešās daļas, kurā tiks atspoguļota bibliotēkas darbība laika posmā no 1990.gada līdz mūsdienām. (Ventspils reģiona bibliotēku 2019. un 2020. gada darba pārskati. Skatīts 16.09.2020. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/71090.html>).

Tā kā jebkurš pētījums, arī pētnieciskie darbi par novadu parasti noslēdzas ar pētījuma rezultātu izklāstu publikāciju, grāmatu, pārskatu, ziņojumu, referātu formā, bibliotēkām ir modri jāseko pētnieku aktivitātēm, lai šie pētījumu rezultāti nokļūtu arī bibliotēkas krājumā. Nereti novada pētnieki ir atsaucīgi piedāvājumam ievietot savu pētījumu rezultātus bibliotēkas tīmekļvietnē vai citos bibliotēkas resursos.

☞ Limbažu Galvenās bibliotēkas tīmekļa vietnes novadpētniecības sadaļā 2020. gadā tika ievietota novadnieka, kinooperatora Jura Bebrīša e – grāmata (PDF formātā) “Limbažu vīru dziesmas trīs gadsimtos 2”. Grāmatā apkopota vīru koru dziedāšanas vēsture Limbažos laika periodā no 1859. gada līdz 2019. gadam. Izdevumā iekļauti dokumenti, publikācijas, hronika, tradīcijas, atmiņas, viedokļi, attēli. (Limbažu Galvenās bibliotēkas pārskats par darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Limbaži, 2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901735.html>; 59. lpp.)

Krājuma komplektēšanas finansējuma avoti.

Latvijas bibliotēkās novadpētniecības darba pamatfinansējumu nodrošina pašvaldības ikgadējais budžeta piešķirums.

Bibliotēka var saņemt papildu finansiālos līdzekļus novadpētniecības darbam, piedaloties projektu konkursos, piesaistot sponsorus, dāvinājumu un ziedojumu veidā, sniedzot maksas pakalpojumus un no citiem ienākumu avotiem.

Krājuma uzskaitē un katalogizācija.

LBNDV, 17.punkts:

Novadpētniecības krājumam, tajā skaitā digitālajiem objektiem, nepublicētajiem, lietišķajiem u. c. materiāliem, jābūt uzskaitītiem, katalogizētiem un klasificētiem atbilstoši starptautiskajiem un nacionālajiem standartiem un labākajai praksei. Ziņas par visiem novadpētniecības krājuma materiāliem atspoguļojamas tiešsaistē pieejamā bibliotēkas informācijas meklēšanas sistēmā. Visiem digitālajiem objektiem ir pievienojami metadati. Iespēju robežās apraksti ir bagātināmi ar papildu informāciju, pievienojot anotācijas, pilntekstus, attēlus, saites uz digitālajiem objektiem un elektroniskajiem resursiem.

Lai nodrošinātu novadpētniecības materiālu identificēšanas, meklēšanas un izguves iespējas, kā arī novērstu neregistrētu dokumentu iespējamus zudumus, tie visi obligāti ir jāreģistrē, jāuzskaita un

jākatalogizē, kas ietver bibliogrāfiskā apraksta veidošanu, klasificēšanu, priekšmetošanu jeb metadatu veidošanu.

Tā kā novadpētniecības krājums ir kopējā bibliotēkas krājuma sastāvdaļa, tā uzskaitē un katalogizācija veicama saskaņā ar vispārējiem bibliotēkas krājuma uzskaites un informācijas resursu bibliogrāfiskās organizācijas principiem. Tādējādi tiek izveidota vienota un ērta novadpētniecības informācijas meklēšanas sistēma. Novadpētniecības resursi jāatspoguļo vienotajā bibliotēkas katalogā. Latvijas publiskajās bibliotēkās un lielā daļā speciālo, augstskolu un skolu bibliotēku krājuma vienības tiek katalogizētas bibliotēku informācijas sistēmā "ALISE" saskaņā ar starptautisko katalogizācijas formātu MARC21, atbilstoši starptautiskajam bibliogrāfiskā apraksta standartam "ISBD: Apvienotais izdevums", katalogizācijas noteikumiem AACR2 kā arī saskaņā ar standartu "Resursu apraksts un piekļuve" (RDA). Reģionu galveno bibliotēku kopkatalogos pieejama atsevišķa Novadpētniecības datubāze analītiskajiem aprakstiem no laikrakstiem un citiem izdevumiem.

Bibliogrāfiskajiem datiem jābūt detalizētiem, ja iespējams, pievienojama informācija par resursu izcelsmi (it īpaši reti un nepublicētiem materiāliem), minamas īpašas pazīmes, piemēram, ilustrācijas. Bibliogrāfiskajā ierakstā var pievienot informāciju par materiāla pieejamību (piemēram, 'atrodas krātuvē') vai lietošanas noteikumiem (piemēram, 'trausls', 'autortiesību ierobežojums'). Nozīmīgām darbu daļām jāveido analītiskie ieraksti.¹³

Krājuma klasificēšana.

Tematisku piekļuvi (meklēšanu, izguvi) novadpētniecības resursiem nodrošina indeksēšana – klasificēšana un priekšmetošana. Latvijā bibliotēku krājumi tiek klasificēti pēc Universiālās decimālās klasifikācijas (UDK) sistēmas standarta, kuru izmanto arī novadpētniecības materiālu sistematizēšanai.

Ar UDK indeksu 908 ("Novadpētniecība. Pētījumi par noteiktu teritoriju") klasificē novadpētniecības teoriju, kā arī vispārīga satura, visaptverošus, daudznozaru vai multidisciplinārus materiālus par noteiktu teritoriju (mazāku par valsti), kuros var būt apskatītas un aptvertas vairākas jomas – šīs teritorijas ģeogrāfija, vēsture, ieražas, kultūra, ekonomika u. c. nozares. Šajos materiālos UDK indekss precizējams ar vietas noteicēju. Ņemams vērā, ka UDK ir mākslīga valoda. Tajā izmantots vietu administratīvs iedalījums, kas ne vienmēr atbilst jaunākajam oficiālajam vietu administratīvajam iedalījumam, kā arī tajā nav atrodamas nelielas vietas. UDK Latvija ir iedalīta reģionos, ir arī daži novadi un pilsētas. Jāizvēlas tuvākais iespējamais noteicējs.

Piemērs.

Liepājas reģions --- (474.321)

Liepāja (pilsēta) --- (474.321.2)

Vēl sīkāk: -2 (-2 apzīmē zemākā līmeņa administratīvo vienību)

Indeksa pieraksts: 908 (474.321-2)

Ja dokumentā apskatīta kāda viena nozare, tas klasificējams ar attiecīgo nozari apzīmējošu UDK indeksu, precizējot ar vietas noteicēju. Piemēram, ja apskatīta tikai (vai galvenokārt) novada vēsture, klasifikācijas indekss ir 94 ("Vispārīgā vēsture"), ja ģeogrāfija – 91 ("Ģeogrāfija") vai 913 ("Reģionālā ģeogrāfija"), ģenealoģija – 929.5 ("Ģenealoģija").

Tomēr par katru klasifikācijas gadījumu bibliotēka var pieņemt metodisku lēmumu. Piemēram, ja grāmata tiek komplektēta novadpētniecības dēļ, tad to var klasificēt ar indeksu 908. Lai novērstu

¹³ Local studies libraries : Library Association guidelines for local studies provision in public libraries / Library Association Local Studies Group ; working group: Patrick Baird ... [et al.] ; ed. by Don Martin. 2nd ed. London : Library Association, 2002. p. 40. ISBN 1856042774.

līdzīga satura darbu klasificēšanu ar dažādiem indeksiem, klasificēšanā jācenšas ievērot konsekvenci – lietojams viens un tas pats indekss, tādēļ metodiskais lēmums fiksējams metodiskajā materiālā vai uz daļēna. Tāpat fiksējams indeksa detalizācijas līmenis.

Krājuma izvietošana un kārtojums.

Lēmumu par to, kā kārtot novadpētniecības materiālus, pieņem, izvērtējot bibliotēkas telpu iespējas, materiālu daudzumu, lietotāju intereses un vajadzības, katram materiāla veidam atbilstošo glabāšanas temperatūru un mitruma līmeni, un citus faktorus.

LBNDV, 18. punkts:

Novadpētniecības materiālus var atdalīt no pārējā bibliotēkas krājuma. Novadpētniecības materiālus ieteicams marķēt ar speciālu atzīmi (piemēram, uzlīmi), lai tos varētu viegli atpazīt. Vēlams novadpētniecībai atvēlēt atsevišķu sadaļu tīmekļvietnē.

Novadpētniecības krājumu var izdalīt atsevišķi no pārējā bibliotēkas krājuma, izveidojot:

- **novadpētniecības sektoru vai nodaļu;**
- **novadpētniecības lasītavu (atsevišķā telpā);**
- **novadpētniecības stūrīti vai plauktu lasītavā;**
- **vispārēju vai atsevišķiem novadniekiem, vietējiem notikumiem u. c. veltītu novadpētniecības ekspozīciju¹⁴.**

Izņēmums var būt izdevumu veidi, kas prasa īpašu apstrādi un glabāšanu: notis, grafika, audiovizuālie dokumenti, kartogrāfiskie izdevumi u. c. (tie glabājas atbilstošās specializētās bibliotēkas nodaļās (mākslas, mūzikas u. c.)). Atsevišķi var izdalīt arī laikrakstus un žurnālus, kuros ir publikācijas par novadu. Ja ir pietiekams eksemplāru skaits, novadpētniecības izdevumus var glabāt gan atsevišķā novadpētniecības krājumā, gan arī, piemēram, abonementā, lai tie būtu izsniedzami ārpus bibliotēkas un pamanāmi arī tiem, kas novadpētniecības krājumu neizmanto. Atsevišķi – slēgtā telpā vai skapī – glabājami ierobežotas pieejamības materiāli, vērtīgu dokumentu oriģināli, kuru izsniegšanai tiek izgatavotas kopijas. Var tikt veidots novadpētniecības izdevumu arhīvs, kurā tiek glabāts katra izdevuma arhīveksemplārs. Uz bibliotēkas krātuvi var tikt pārvietoti mazpieprasītie novadpētniecības izdevumi.

Vairākās Latvijas bibliotēkās (piemēram, Madonas novada bibliotēkā, Liepājas Centrālajā zinātniskajā bibliotēkā) par optimālāku risinājumu atzīts novadpētniecības izdevumus atsevišķi no krājuma neizdalīt, bet gan iepludināti kopējā krājumā – gan abonementā, gan uzziņu lasītavā atbilstošajās zinātņu nozarēs. Vairākās bibliotēkās atsevišķi neizdala novadpētnieciskas nozīmes daiļliteratūru vai arī atsevišķi izdala tikai novadpētnieciskus uzziņu izdevumus.

Atsevišķi izvietota novadpētniecības krājuma kārtošanā tiek izmantota UDK klasifikācija, kā arī materiāla veids – grāmata, CD vai DVD, periodiskais izdevums, fotogrāfija. UDK nodaļu ietvaros materiālus kārtot alfabētiski. Atsevišķus dokumentu veidus (piemēram, audiovizuālos dokumentus, personāliju mapes) var kārtot tikai alfabētiski.

Ja izdevumā ietverti, piemēram, pieci novadpētniecības temati, tad kārtot vai nu pie 908, vai pieņem metodisku lēmumu, kā kārtos:

- pēc svarīgākā temata;

---

¹⁴ Dažas bibliotēkas veido arī atsevišķi izdalītu vietējo izdevumu (tajā skaitā arī ne novadpētnieciska satura) kolekciju, piem., Limbažu Galvenās bibliotēkas novadpētniecības krājumā ir iekļauta grāmatu kolekcija “Novada izdevējdarbība”.

- pēc apjomīgākā temata;
- pēc pirmā apskatītā temata u. c.

Novadpētniecības materiālus var kārtot arī tematiski.

Tematiskā kārtojuma piemērs.

Vēsture (sīkāk tiek iedalīta pēc hronoloģiskā principa).

Ģeogrāfija.

Daba, dabas objekti, dabas pieminekļi.

Vēstures, arhitektūras un arheoloģijas pieminekļi.

Arhitektūra, atsevišķu ēku vēsture.

Uzņēmējdarbība.

Lauksaimniecība.

Rūpniecība.

Mežsaimniecība.

Amatniecība.

Transports.

Izglītība, izglītības sistēma.

Kultūra, kultūrvide.

Literatūra, literāti.

Māksla, mākslinieki.

Mūzika.

Teātris.

Reliģija. Draudze. Baznīca.

Folklorā.

Sports.

Veselība.

Pašvaldība.

Sabiedriskie pakalpojumi (policija, ugunsdzēsība, ātrā palīdzība u. t. t.).

Sabiedriskās organizācijas.

Ievērojami novadnieki. / Vietējie iedzīvotāji. / Cilvēkarhīvs. /

Dzimtu vēsture.

Mutvārdu vēsture. / Laikabiedru atmiņas.

Imigrācija.

Bibliotēkas vēsture.

Novadnieku izdotā daiļliteratūra / novadnieku darbi.

Var izdalīt arī atsevišķus, konkrētajam novadam nozīmīgus tematus, piemēram, Limbažu Galvenajā bibliotēkā izveidota un ik gadu tiek papildināta tematiska kolekcija, kas veltīta Minhauzenam — tajā apkopotas grāmatas par Minhauzena dzīvi un stāsti par “lielāko meli pasaulē”, informatīvi materiāli, pastkartes u. c. Atsevišķas kolekcijas bibliotēkās bieži veido ievērojamiem novadniekiem (visbiežāk – rakstniekiem vai dzejniekiem). Atsevišķi var tikt glabātas arī konkrētu novadpētnieku veidotās kolekcijas, lai neizjauktu to viengabalainību (nereti šāda prasība ir iekļauta dāvinājuma līgumā).

Novadpētniecības izdevumu vieglākai atpazīšanai un atrašanai kalpo īpašs marķējums jeb atšķirības zīmes. Gan tos novadpētniecības izdevumus, kas iepludināti kopējā bibliotēkas krājumā, gan tos, kas izdalīti kā atsevišķs novadpētniecības krājums vai kolekcija, marķē ar uzlīmi, zīmogu u. tml. Marķējumā var būt attēlots, piemēram, novada (pilsētas, pagasta) ģerbonis, pilsētas siluets, novada kultūrvēsturiskajā mantojumā sakņots simbols (piemēram, fragments no Lielvārdes jostas Lielvārdes pilsētas bibliotēkā) vai tā var būt vienkārši krāsaina uzlīme, vai uzlīme ar uzrakstu “N”, “Novadpētniecība” vai iedalot sīkāk: “Par novadu”, “Autors novadnieks”, “Par novadnieku”. Uzlīmi līmē redzamā vietā – uz izdevuma muguriņas, bet, ja materiāls ir plāns – uz vāka. Marķējumi ne tikai

iespieddarbi, bet visi novadpētniecības materiālu veidi.¹⁵ Ja novadpētniecības tematikai nav veltīts viss izdevums, tad veidojama ielīme (piemēram, uz 2. vāka), kurā norāda lappuses, kurās atrodama šāda informācija, piemēram, “Par novadu 4., 34.–45.lpp.”. Bibliotēkās tiek praktizēta arī vietu un personu rādītāju veidošana un iestiprināšana grāmatās.

Tā kā mūsdienās lasītāji dokumentu meklēšanu pārsvarā veic elektroniskā bibliotēkas informācijas meklēšanas sistēmā, tad tam, kur fiziski atrodas novadpētniecības izdevumi, vairs nav tik lielas nozīmes.

? Kā kārtot npublicētos materiālus?

Nepublicētie materiāli bibliotēkās galvenokārt tiek glabāti mapēs un kastēs (seni, reti un īpaši dokumenti, grāmatas un albumi glabājami atbilstoša izmēra bezskābes papīra mapēs vai kastēs).

Fotogrāfijas, ekslibrus neiesaka ielīmēt albumos, jo tad nav redzama informācija, kas uzrakstīta otrā pusē, kā arī tos ir neiespējami eksponēt kā atsevišķas vienības. Šādi noformētus materiālus ir arī grūti digitalizēt (piemēram, reproducēšanas vajadzībām). Ja iespējams, šos materiālus vislabāk glabāt bezskābes papīra aploksnēs, mapēs. Izņēmums ir dāvinātie albumi, tos pieņem kā vēsturisku liecību visā savā košumā un glabā atbilstoša izmēra bezskābes kastēs.

Liela daļa npublicēto materiālu tiek digitalizēti un glabāti elektroniskā veidā gan bibliotēku informācijas sistēmas “ALISE” Novadpētniecības datubāzē, gan vienkārši novadpētniecības elektroniskajās mapēs.

Nepublicētos audioierakstus un videoierakstus var glabāt kopā ar publicētajiem ierakstiem.

Salaspils novada bibliotēkā npublicētos materiālus (piemēram, pasākumu afišas, attēlus, bukletus) sistematizē un kārto arī speciālā lielformāta skapī, savukārt novada pašvaldības reprezentatīvajiem materiāliem paredzēti speciāli plaukti.

Novadpētniecības materiālu kopas jeb mapes.

Latvijas bibliotēkās joprojām izplatīti ir veidot un uzturēt tematiskās un personāliju novadpētniecības mapes, kurās tiek apkopoti un glabāti izgriezumi vai kopijas no grāmatām un periodiskajiem izdevumiem, attēli, fotogrāfijas, rokraksti, sīkiespieddarbi un citi dokumenti, kurus šādā veidā ir ērti organizēt. Mapes tiek veidotas dažādām nozarēm, ievērojamiem novada dabas, vēstures un kultūras objektiem, pieminekļiem, iestādēm un uzņēmumiem, aktuālām tēmām, notikumiem, novadniekiem, ievērojamām dzimtām. Daudzu gadu gaitā šajās mapēs ir uzkrāta bagātīga novadpētniecības informācija. Daudzviet atsevišķu izdevumu par novadu ir maz, tādēļ novadam veltīti raksti, nodaļa, paragrāfs, dažas lappuses un tekstu fragmenti, ilustrācijas, plāni grāmatās, periodiskajos izdevumos un citur, kā arī npublicētie materiāli ir nozīmīga novadpētniecības krājuma daļa. Nereti kāda vēsturiska notikuma vai pat laikposma raksturojumu var iegūt vienīgi no tā laika preses izdevumiem.

Pārmaiņas laika gaitā skārušas arī šo nozīmīgo novadpētniecības resursu veidošanu. Ja agrāk bibliotēkas krāja rakstu izgriezumus, līdz ar reprogrāfiskās reproducēšanas iespēju attīstību – fotokopijas, tad šobrīd aktuāla ir informācijas saglabāšana elektroniskā formā un pārvaldība digitālajā

---

¹⁵ Izņēmums ir reti un vēsturiski nozīmīgi materiāli (rokraksti, senās grāmatas u. c.), kuriem marķējumu dokumentu saglabāšanas nolūkā uz vāka vai uz muguriņas neliek, lai tie būtu izmantojami eksponēšanai, digitalizēšanai un prezentēšanai. Šie materiāli ievietojami mapē vai izveidojams apvāks, uz kuriem tad var līmēt marķējumu svītrkodu u. c.

vidē. Galvenais iemesls: nepieciešamība nodrošināt šiem resursiem attālinātu piekļuvi un ērtāku izmantošanu.

Arvien vairāk bibliotēku fizisko mapju veidošanu pārtrauc, veidojot šo resursu pilnībā digitāli (piemēram, Kuldīgas reģiona bibliotēkas, Cēsu Centrālā bibliotēka, Alūksnes pilsētas bibliotēka, Valmieras bibliotēka).

Publiskās bibliotēkas novadpētniecības analītisko bibliografēšanu veic bibliotēku informācijas sistēmā "ALISE", izmantojot Katalogizācijas moduli. Novadpētniecības resursu ierakstu veidošanai ir īpaši pielāgoti MARC 21 lauku šabloni. MARC ierakstam bieži tiek pievienota aprakstītās vienības digitālā kopija (pilnteksts, attēls u. c.) vai saite uz oriģinālu. Novadpētniecības datubāzēs, kas pieejamas reģionu galveno bibliotēku kopkatalogos, tiek veikta arī fizisko mapju satura katalogizācija¹⁶ un mapju saturu atspoguļojošo analītisko novadpētniecības kartotēku rekatalogizācija, digitalizējot aprakstītās vienības no mapēm un digitālās kopijas pievienojot ierakstiem.

Tā kā bibliotēku informācijas sistēmas "ALISE" elektroniskajā katalogā (EK) mapi var aprakstīt arī kā komplektu (kopumā), bibliotēkas reģiona kopkatalogā var ievadīt arī mapju (nosaukumu) bibliogrāfiskos ierakstus. Tās bibliotēkas, kurām nav pietiekamu resursu visa mapju satura atspoguļošanai e-vidē, vai mapju ir ļoti daudz, sāk ar mapju aprakstu veidošanu EK. Tādējādi informācija par bibliotēkas krājumā esošajām tematiskajām un personāliju mapēm ir pieejama attālināti. Novērots, ka tas ievērojami palielina mapju izsniegumu, kā arī novadpētniecības lasītavas apmeklējumu. Mapju bibliogrāfiskos ierakstus EK iespējams sasaistīt ar Novadpētniecības datubāzes ierakstiem. Tas ļauj lietotājiem iepazīties ar publikācijām, ko ietver konkrētā mape.

Priekšrocības, ko nodrošina novadpētniecības mapju pārvaldība digitālajā vidē:

- attālināta piekļuve resursiem vai vismaz bibliogrāfiskajai informācijai par tiem¹⁷;
- racionalizēts meklēšanas un izguves process: ātra, vienkārša un daudzfunkcionāla (paplašināta) meklēšana pēc dažādiem parametriem (pēc jebkura bibliogrāfiskā ieraksta elementa, priekšmeta rubrikas, atslēgvārda, klasifikācijas indeksa); daudzveidīga meklēšanas rezultātu kārtošana un saglabāšana (bibliogrāfisko sarakstu izveide dažādās izvadformās);
- informācijas avota nepastarpināta pasūtīšana;
- iespēja veidot tematiskas kopas, sasaistot vairākus materiālus, piemēram, vienu bibliogrāfisko ierakstu sasaistot ar citiem – skaņu ierakstu, video, attēlu, citu tekstu – bibliogrāfiskajiem ierakstiem;
- informācijas resursus var vienlaicīgi izmantot vairāki lietotāji;
- daudz drošāka dokumentu saglabāšana, mazinās nolietošanas un pazušanas risks;
- ērts darbs ar digitālajam kopijām, viegla to pavairošanas iespēja, optimizēta elektroniskā dokumentpiegāde un virtuālo lietotāju apkalpošana;
- iespēja optimizēt sadarbību ar citām institūcijām (piemēram, iespējama datu apmaiņa un kooperācija katalogizēšanā un bibliogrāfisko datubāzu veidošanā);
- iespēja integrēt citos elektroniskajos resursos;
- lietotāju apmierinātība un intereses paaugstināšanās;
- fiziskas telpas ietaupījums;
- laika un finanšu resursu ietaupījums.

Otrs Latvijā izmantots veids kā īstenot novadpētniecības krājuma (tajā skaitā mapju) pārvaldību digitālajā vidē ir digitālās krātuves izveide. Piemēram, Kuldīgas Galvenajā bibliotēkā izveidota

¹⁶ Jo daudzās bibliotēkās materiāli, kas atrodas šajās mapēs, nav katalogizēti.

¹⁷ Ar autortiesībām vai ar Fizisko personu datu aizsardzības likumu aizsargātu darbu kopijām piekļuve iespējama tikai uz vietas bibliotēkās.

digitālā novadpētniecības materiālu krātuve “Digitālā Kuldīga”. Šī krātuve ir veidota pēc analogijas ar fizisko novadpētniecības mapju sistēmu. Digitālajā krātuvē tiek ievietoti digitalizēti vai digitāli radīti faili, kas klasificēti mapēs. Materiāli krātuvē tiek kārtoti pēc UDK klasifikācijas sistēmas. Nodrošināta arī meklēšanas, pārlūkošanas un informācijas izguves funkcija.¹⁸

Bibliotēkās, kurās dažādu apsvērumu dēļ nolemts neatteikties no fizisko mapju veidošanas, noderīgi būs šie ieteikumi¹⁹:

- Ja materiālu nav daudz, tos apvieno vienā mapē, izdalot katram tematam vai personai atsevišķu sadaļu.
- Katrai mapei būtu nepieciešams priekšvārds — mapes vizītkarte, kas iepazīstina ar tās saturu, struktūru, iekļauto materiālu veidiem, galvenajiem avotiem, materiāla atlases un kārtojuma principiem, hronoloģisko aptvērumu, meklēšanas iespējām tajā.
- Katrai mapei ir jābūt satura rādītājam, kurā norādīti mapes sadaļu virsraksti un tiem atbilstošās lappuses.
- Nodaļu robežās izmanto apgriezti hronoloģisko kārtojumu (jaunākos materiālus sākumā).
- Katram mapē ietvertajam dokumentam ir jāpievieno tā bibliogrāfiskais apraksts. Fotografijām jānorāda iespējami pilnīgas ziņas: fotogrāfs, fotografēšanas laiks un vieta, personu vārdi un uzvārdi, objektu precīzi nosaukumi, fotogrāfijas iesniedzējs un iesniegšanas laiks, negatīvu glabāšanās vieta.
- Lai saglabātu vērtīgu materiālu oriģinālus, tie jāaizstāj ar kopijām ievietošanai mapēs. Lasītājam jābūt informētam, ka šādi oriģināli ir un tiek izsniegti īpašos gadījumos (piemēram, zinātniskajai izpētei, eksponēšanai izstādēs).
- Ja mapi slēdz (gadījumā, ja temats ir izsmelts vai ir kāds cits iemesls vairs nepapildināt mapi), jānorāda, līdz kuram laikam tā ir papildināta.
- Personāliju mapes par novadniekiem parasti veido šādi: pirmajā lapā ir personas ģimete — fotogrāfija, portrets vai zīmējums (norādāmas iespējami pilnīgas ziņas par to), seko īsa biogrāfija (norādot tās autoru vai informācijas avotu (-us)) un, ja iespējams, autobiogrāfija. Ir gadījumi, kad šādu mapi ir ērti dalīt divās daļās: personas darbi un literatūra par viņu (piemēram, recenzijas). Personāliju mapēs ietverami visdažādākie materiāli: rakstu kopijas, fotogrāfijas, intervijas, atmiņu stāstījumi, bibliogrāfija u. c.

Mapju saturam jābūt katalogizētam. Mapes kārtoti atbilstoši UDK klasifikācijai. Personāliju mapes kārtoti personu uzvārdu alfabētiskā secībā.

‡ Cēsu Centrālās bibliotēkas novadpētniecības krājumā ir 2638 fiziskās mapes (2021. gada sākumā). 2018. gadā tika uzsākta fizisko tematisko/nozaru mapju digitalizācija, taču pagaidām tā notiek izlases veidā – digitalizētas tiek tās mapes, par kurām tiek veidota elektroniskā uzziņa vai kuras tiek izmantotas izstāžu sagatavošanā. Bibliotēkas tīmekļvietnē publicēts tematisko mapju saraksts ar nelieliem mapju satura aprakstiem un saiti uz Elektroniskā kopkataloga Novadpētniecības datubāzi, kur iespējams atlasīt publikāciju bibliogrāfiskos aprakstus par konkrēto tematu, tai skaitā publikācijas, kurām jau ir pievienotas pilnteksta anotācijas (sadaļa vēl ir izstrādes stadijā):

¹⁸ Krātuvei “Digitālā Kuldīga” gan vēl nav nodrošināta attālināta pieejamība.

¹⁹ Sallinene, Inta. Bibliotēku novadpētniecības darba galvenie virzieni un metodika: ieteikumi Rīgas Centrālajai bibliotēkai. No: Rīgas Centrālās bibliotēkas gadagrāmata 2009. Rīga : Rīgas Centrālā bibliotēka, 2011. 102.-104. lpp.

<http://www.biblioteka.cesis.lv/lv/sakums/novadp%C4%93tniec%C4%ABba/novadp%C4%93tniec%C4%ABba-mapes/>. 2020. gada nogalē tika uzsākta personāliju mapēs esošo publikāciju digitalizācija, kas tiek realizēta mapju alfabētiskā kārtībā. 2018. gadā tika pārtraukta fizisko mapju papildināšana ar publikāciju kopijām no republikas laikrakstiem, žurnāliem un grāmatām, tagad materiāli tiek skenēti, apstrādāti un uzglabāti elektroniski. Šīs publikācijas tiek glabātas gan digitālajās mapēs, gan lokālo anotāciju veidā Novadpētniecības datubāzē. Kā pilnteksta anotācijas (tātad nodrošināta brīva piekļuve tiešsaistē) Novadpētniecības datubāzē ir pieejamas tikai publikācijas no reģionālā laikraksta “Druva”, ar kuru ir noslēgts Autortiesību līgums. Šie materiāli savukārt netiek iekļauti digitālajās mapēs. (Cēsu Centrālās bibliotēkas pārskats par darbu 2020. gadā [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898897.html>; 41.-42. lpp.; Riemere, Elīna. E-pasta ziņojums. 2021. gada 29. septembris.

§ Ar 2020. gada janvāri Krāslavas novada centrālajā bibliotēkā tika uzsākta novadpētniecības mapēs ievietoto materiālu apstrāde elektroniskajā formātā, kas paredz pilntekstu pievienošanu esošajiem ierakstiem Novadpētniecības datubāzē. Tā kā lielākoties tās ir vietējā laikraksta “Ezerzeme” publikācijas, Krāslavas novada centrālā bibliotēka parakstīja sadarbības līgumu ar laikrakstu “Ezerzeme”. Līgumā noteikts, ka: 1) laikraksts “Ezerzeme” bez atlīdzības atļauj fizisku teksta dokumentu digitalizāciju no laikraksta “Ezerzeme” no 1990. gada; 2) laikraksts “Ezerzeme” bez atlīdzības pārsūta laikraksta numurus elektroniskā veidā (pdf formātā) par iepriekšējiem gadiem (2017., 2018., 2019.) uz bibliotēkas e-pastu; 3) no 2020. gada februāra bez atlīdzības katru mēnesi laikraksts “Ezerzeme” pārsūta tekošos laikraksta elektroniskos numurus (pdf formātā) uz bibliotēkas e-pastu; 4) bibliotēka apņemas tekošajā mēnesī nepublicēt pilntekstus laikraksta “Ezerzeme” ierakstiem Novadpētniecības datubāzē. Pilnteksti tiek pievienoti tikai sākot ar nākamo mēnesi. Tā kā lielai daļai novadpētniecības mapēs esošo materiālu nav izveidoti apraksti Novadpētniecības datubāzē – visbiežāk par laika posmu no 1990. līdz 2000. gadam – jāveic arī mapju satura katalogizācija. (Krāslavas reģiona publisko bibliotēku pārskats par 2020.gadu [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/901729.html>; 45.-46. lpp.)

§ 2020. gadā Bauskas Centrālā bibliotēka kā reģiona galvenā bibliotēka izsludināja profesionālo novadpētniecības konkursu/skati “Kultūras dzīve 1945.-1990.” Bauskas reģiona bibliotekāriem ar mērķi pievērst sava pagasta vai ciema kultūras dzīves pētniecībai konkrētajā laika periodā. Konkursa ietvaros kopā tika izveidotas 27 mapes, kurās apkopoti atmiņu stāsti, raksti no periodikas, fotogrāfijas, audioieraksti, rokraksti, dokumenti, kā arī dažādas pasākumu afišas un teātru programmas. (Bauskas reģiona bibliotēku darba pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898895.html>; 117.-118. lpp.)

§ 2020. gadā Jauncodes bibliotēkā uzsākts veidot jaunu materiālu kopu “Mūsu senie dokumenti”, kurā tiek glabātas senu dokumentu kopijas, piemēram, mājas grāmata “Rozes” no 9.02.1933., Valsts Višķu mājturības skolas apliecība no 28.05.1938., I Bauskas novada Dziesmusvētki Skaistkalnē 6.06.1933. Bibliotēkā tika organizēts pasākums 5. – 9. klašu skolēniem “Tālu laiku liecības”, uz kuru katrs skolēns tika aicināts atnest uz bibliotēku savas dzimtas saglabātos dokumentus, kā arī bērni tika iepazīstināti ar senākajiem dokumentiem, kas ir skatāmi bibliotēkā. (Bauskas reģiona bibliotēku darba pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898895.html>; 77., 89. lpp.)

§ Ozolaines bibliotēkā 2020. gadā tika izveidota jauna mape “Sports Ozolainē”. Kā pirmie mapē tika ievietoti 15 fotoattēli no sporta svētkiem Ozolainē. Savukārt Jumpravas bibliotēkā tika apkopoti materiāli par kolhozu “Sarkanais Karogs”. Edvarta Virzas Iecavas bibliotēkā tika izveidotas divas jaunas tematiskās mapes “Tūrisms Iecavā” un “Reģionālā pašvaldības policija/Zemessardze/Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests”. (Bauskas reģiona bibliotēku darba pārskats 2020 [tiešsaiste]. Skatīts 25.09.2021. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/898895.html>; 89. lpp.)